

ГРОМАДСЬКА ДУМКА ПРО ПРАВОТВОРЕННЯ

У НОМЕРІ:

- **ЗАКОНОДАВСТВО ПРО ПРАЦЮ**

∨ *Проект нового трудового кодексу
в оцінках експертів*

- **МЕДИЧНА СФЕРА**

∨ *В Україні ухвалено Закон про часткову
легалізацію медичного канабісу*

- **ДЕРЖАВНІ ПІДПРИЄМСТВА**

∨ *Реформа корпоративного управління
та перспективи її впровадження*

№ 5 (269) БЕРЕЗЕНЬ 2024

**ГРОМАДСЬКА ДУМКА
ПРО ПРАВОТВОРЕННЯ**

№ 05 (269) 2024

Інформаційно-аналітичний бюлетень
на базі оперативних матеріалів

Додаток до журналу
«УКРАЇНА: ПОДІЇ, ФАКТИ, КОМЕНТАРІ»

Засновники:

Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського
Національна юридична бібліотека

Головний редактор

Ю. Половинчак

Редакційна колегія:

Н. Іванова (відповідальна за випуск), Т. Дубас,
Ю. Калініна-Симончук

Заснований у 2011 році
Видається двічі на місяць

Передрук – тільки з дозволу редакції

З повнотекстовою версією видання можна
ознайомитись на сайті
Центру досліджень соціальних комунікацій
nbuviar.gov.ua

ЗМІСТ

АКТУАЛЬНА ПОДІЯ

Президент України підписав Закон України
щодо вдосконалення онлайн-комунікації
з платниками податків..... 3
Заборону на прибуток для постачальників
ЗСУ скасовано: Президент України підписав
Закон..... 4

АНАЛІТИЧНИЙ РАКУРС

Беззуб І.

Проект нового Трудового кодексу України
в оцінках експертів 4

Чернявська Л.

В Україні ухвалено Закон про часткову
легалізацію медичного канабісу..... 14

Кривецький О.

Реформа корпоративного управління
та перспективи її впровадження 21

ЩОДЕННИК БЛОГЕРА * 23

АКТУАЛЬНА ПОДІЯ

Президент України підписав Закон України щодо вдосконалення онлайн-комунікації з платниками податків

14 березня Президент України В. Зеленський підписав Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо вдосконалення онлайн-комунікації з платниками податків та уточнення окремих положень законодавства». Відповідна інформація міститься в картці законопроекту на сайті ВРУ.

Документом запроваджується можливість участі платника податків у режимі відеоконференції під час розгляду матеріалів скарг або перевірок.

Голова Комітету ВРУ з питань фінансів, податкової та митної політики Д. Гетманцев зазначив, що до другого читання пропозиціями було врегульовано, зокрема:

- унормування питання встановлення податкових пільг щодо плати за землю та податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки на територіях, щодо яких прийнято рішення про обов'язкову евакуацію населення (прийняття рішення сільських, селищних, міських рад, військових адміністрацій та військово-цивільних адміністрацій є обов'язковим);

- скасувати відповідальність за помилкове зазначення платником податків у платіжних документах неправильного бюджетного рахунку отримувача коштів (за умови своєчасної сплати);

- розширення випадків взаємодії платника податків з контролюючим органом у режимі відеоконференції (крім розгляду матеріалів скарг та перевірок на процедури взаємного узгодження);

- вирішити питання налагодження обміну інформацією між податковими органами та

Центральним депозитарієм цінних паперів і депозитарними установами, уповноваженими обслуговувати рахунки власників часток товариств в обліковій системі часток товариств;

- скорочення термінів бюджетного відшкодування;

- осучаснити порядок залучення товарних бірж до продажу майна, що перебуває у податковій заставі;

- надати можливість врахування прохання платника податків про включення до Реєстру неприбуткових установ та організацій, реєстрації платником податку на додану вартість та єдиного податку не лише при державній реєстрації нової юридичної особи, але й під час подання заяви про державну реєстрацію змін до відомостей про юридичну особу;

- скасувати обмеження для платників мінімального податкового зобов'язання щодо строку для звернення про проведення звірки даних, який наразі становить лише 30 днів з дня вручення ППР.

Крім того, голова фракції «Слуга Народу», член Комітету з питань національної безпеки, оборони та розвідки Д. Арахамія зазначив, що документ вносить зміни у Податковий кодекс України і дозволяє перекрити схеми нелегального обігу тютюнових виробів на ринку України.

Він пояснив, що Закон дозволяє на рівні виробників, які мають ліцензію, скоротити норми так званої бракованої продукції (**LIGA ZAKON** (https://jurliga.ligazakon.net/news/226301_prezident-pdpisav-zakon-shchodo-vdoskonalennya-onlayn-komunkats-z-platnikami-podatky)). – 2024. – 14.03).

Заборону на прибуток для постачальників ЗСУ скасовано: Президент України підписав Закон

Президент України підписав ухвалений Верховною Радою України Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про оборонні закупівлі» щодо удосконалення правового регулювання ціноутворення в оборонних закупівлях під час дії правового режиму воєнного стану» (проект № 10454), який передбачає включення прибутку підприємств, які працюють на забезпечення потреб безпеки та оборони, в ціну поставлених товарів та послуг. Документ набере чинності з дня, наступного за днем його опублікування.

Закон передбачає, зокрема, що:

– у складі ціни державного контракту (договору) на постачання товарів для забезпечення потреб сектору безпеки та оборони враховуються витрати, зокрема податки, збори й інші передбачені законодавством обов'язкові платежі і прибуток виконавця;

– у разі придбання товарів, робіт і послуг для потреб безпеки та оборони за неконкурентною процедурою або без проведення процедури закупівель, рівень прибутку не може перевищувати граничного рівня прибутку, встановленого урядом;

– для випадків, де рівень прибутку урядом не був встановлений, ціна товарів, робіт і послуг визначається державним контрактом (договором) відповідно до пропозиції виконавця з урахуванням прибутку такого виконавця.

Вищезазначені норми застосовуються до всіх держконтрактів з оборонних закупівель, укладених за неконкурентною процедурою або без процедури за весь час дії воєнного стану. Тобто Закон має ретроспективний напрям, що дозволить правоохоронним органам закрити справи, порушені раніше через неузгодженість нормативного поля.

Нагадаємо, 18 липня Кабмін визнав такими, що втратили чинність Постанову КМУ від 20.03.2022 № 335 «Деякі питання здійснення оплати товарів, робіт і послуг для забезпечення потреб сектору безпеки і оборони в умовах воєнного стану» та постанови, якими до неї було внесено зміни.

Ця Постанова забороняла бізнесу, який виконує держзамовлення Міноборони, закладати у свої калькуляції прибуток, а Державна аудиторська служба звинувачувала бізнес у завданні державі збитків на 2,5 млрд грн.

Проте Держаудитслужба продовжувала інтерпретувати прибуток постачальників для ЗСУ за 2022 р. як збиток державі.

Згодом Держаудитслужба також підтримала повернення прибутку у склад ціни для постачальників Міноборони (*LIGA ZAKON* (https://biz.ligazakon.net/news/226312_zaboronuna-pributokdlya-postachalnikov-zsu-skasovano-prezident-pdpisav-zakon)). – 2024. – 15.03).

АНАЛІТИЧНИЙ РАКУРС

І. Беззуб, наук. співроб., НЮБ НБУВ

Проект нового Трудового кодексу України в оцінках експертів

В Україні вже не перший рік говорять про необхідність змінити Кодекс законів про працю (КЗпП).

Тривалий час Трудовий кодекс України залишався відносно стабільним документом, однак, економічна нестабільність, технологічні

інновації та зміни в соціальній сфері країни, зрушення у світовому масштабі створили нові потреби та очікування як серед працівників, так і серед роботодавців. Оскільки чинний Трудовий кодекс України був ухвалений ще за радянських часів, і незважаючи на значну

кількість змін, все ще передбачає домінуючу регулюючу функцію держави у сфері трудових відносин, що притаманно плановій соціалістичній економіці, він застарів, не відповідає європейським стандартам і тому потребує серйозних змін.

За словами першого віцепрем'єр-міністра – міністра економіки України Ю. Свириденко, новий Трудовий кодекс України – це реформа, якої український ринок праці чекав роками. Обговорення проєкту нового Кодексу законів про працю, розробленого Міністерством економіки України, стартувало в січні 2024 р.

Як вказано в Пояснювальній записці, метою затвердження Трудового кодексу України є дерадянізація законодавства про працю, створення рівних правил на ринку праці та балансування інтересів працівників і роботодавців, надання стимулів для розвитку соціально відповідального бізнесу, інвестування в національну економіку, спрощення порядку укладання та розірвання трудових відносин у поєднанні з ефективними механізмами захисту від раптової втрати роботи, полегшення пошуку нової роботи та зниження рівня безробіття. Крім того, проєктом пропонується запровадити нову національну систему запобігання виробничим ризикам, засновану на принципах оцінювання, контролю ризиків та управління ними, які є базовими для побудови подібних систем у розвинутих країнах Європи та світу.

До проєкту кодексу включено норми законів «Про оплату праці», «Про відпустки», «Про охорону праці», «Про колективні угоди та договори», «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)».

Порівняно з чинним законодавством про працю у проєкт Трудового кодексу України додатково вписано норми, які регулюють такі питання, зокрема порядок укладання обов'язкового письмового трудового договору та різних видів строкових трудових договорів. У новому проєкті наголошується, що трудовий договір буде основним документом, який регулюватиме індивідуальні трудові правовідносини. Таким чином, держава не зможе впливати на відносини між підприємцем та його співробітниками. Процедура укладання

трудового договору спрощується, для зручності можна створювати документ в електронній та письмовій формах. А при оформленні на роботу більше не обов'язково надавати трудову книжку чи свідоцтво про соціальне страхування.

Основний акцент законодавець робить на легалізації форм зайнятості та для цього запроваджує різні види договорів: учнівський трудовий, терміновий трудовий, з нефіксованим часом робочого дня, безстроковий трудовий, про сезонну роботу, про роботу вдома, про дистанційну роботу, з домашнім працівником. Однак проєкт додає нові види трудових договорів для врегулювання «сірих зон» у наймі певних категорій осіб. Так, проєкт намагається легалізувати відносити зі стажерами у тому вигляді, як це фактично відбувається наразі. Зі стажерами можна буде укласти учнівський договір про поєднання роботи та навчання на робочому місці строком до шести місяців.

Також проєкт передбачає механізм легального оформлення відносин з домашніми працівниками, тобто особами, які працюють у певній сім'ї/домогосподарстві (прибиральники, домашні помічники тощо). Сплата соціальних внесків для домашніх працівників здійснюватиметься на добровільній основі.

У новому законі зафіксовані ознаки трудових відносин. Так договірні відносини незалежно від їх назви та виду визнаватимуться трудовими за наявності трьох і більше ознак: особисте виконання особою роботи за конкретною професією, спеціальністю, кваліфікацією, посадою; виконання особою роботи в інтересах, за дорученням та під контролем іншої сторони, на користь якої виконуються роботи; здійснення регулювання процесу праці, що носить постійний характер та, як правило, не передбачає встановлення особі конкретно визначеного результату (обсягу) робіт за певний період часу; виконання роботи на визначеному або погодженому з особою, в інтересах якої виконується робота, робочому місці з дотриманням установлених нею правил внутрішнього трудового розпорядку; організація умов праці, зокрема, надання засобів виробництва (обладнання, інструментів, матеріалів, сировини, робочого

місця) забезпечується особою, в інтересах якої виконується робота; систематична виплата особі, яка виконує роботу, винагороди у грошовій формі; встановлення особою, в інтересах якої виконується робота, тривалості робочого часу та часу відпочинку; відшкодування поїздок та інших фінансових витрат, пов'язаних з виконанням роботи, особою, в інтересах якої виконується робота.

Попри введення обов'язковості письмових трудових договорів, проєкт не зобов'язує роботодавців оформлювати деякі звичні наразі кадрові документи, наприклад, графік відпусток, ведення трудових книжок чи наказу про звільнення. Попри це, як загальне правило проєкт встановлює обов'язкове внесення змін до трудових договорів шляхом викладення їх у новій редакції чи підписанні додаткових угод (у тому числі в електронній формі). При звільненні, аналогічно, повинна підписуватися угода про припинення трудового договору незалежно від підстави припинення.

У проєкті перераховані підстави для зупинення трудового договору, коли працівник фактично не виконує своїх трудових зобов'язань, при цьому роботодавець його не звільняє, а лише зупиняє дію трудового договору. До таких випадків відноситься: усунення співробітника від роботи; виконання особою цивільних чи державних обов'язків; відсутність співробітника на робочому місці без об'єктивних причин понад три дні. При цьому підприємець буде нараховувати і виплачувати заробітну плату лише відповідно до норм законодавства.

Нові підходи до врегулювання індивідуальних трудових спорів, зокрема на основі процедур медіації. Кодекс чітко визначає сторони трудового спору, органи, які вирішують такі види спорів, порядок створення комісій з розгляду скарг, а також процедуру врегулювання конфліктів медіацією – спосіб переговорів за участю незалежного посередника. На відміну від поточної версії Кодексу, у новому проєкті цей розділ доповнений, структурований, вносить конкретику у процедуру укладання та розірвання трудових відносин, пропонує вирішувати конфлікти за допомогою медіації,

що змінює традиційний підхід до трудових відносин загалом, робить їх ближчими до міжнародних стандартів.

Удосконалення умов реалізації права на відпустку. Згідно з проєктом, щорічна оплачувана відпустка триватиме 28 календарних днів (у чинному Кодексі – 24 дні). Це основний вид відпустки, що надається працівникам та нараховується з першого дня офіційного працевлаштування. Загалом будуть такі види відпусток: щорічна основна оплачувана відпустка та інші щорічні додаткові оплачувані відпустки, передбачені законом; відпустки у зв'язку з навчанням; соціальні відпустки (у зв'язку з вагітністю та пологами, для догляду за дитиною, працівникам, які усиновили дитину (дітей), при народженні дитини, працівникам, які мають дітей, повнолітніх сина або дочку з інвалідністю з дитинства підгрупи А І групи); відпустки без збереження заробітної плати.

Також новий Трудовий кодекс України передбачає, що в трудовому договорі можна встановлювати інші види відпусток за погодженням сторін. При цьому із законодавства прибирають відпустку для участі у змаганнях або творчу відпустку.

Новий закон передбачає збільшення штрафів для роботодавців. Наприклад, відповідальність за приховування трудових відносин становитиме 15 мінімальних заробітних плат за кожного працівника замість чинних 10. Також суттєво збільшиться і кількість штрафів: наразі запропонований перелік становить 27 випадків, коли накладатиметься штраф за порушення трудового законодавства. Серед нового – конкретизація порушень у сфері охорони праці, наприклад, штрафи прямо передбачені на неповідомлення працівників про небезпечні фактори, за непроведення медичних оглядів тощо. Такі штрафи, разом з тим, не є значними, і в основному становлять три-п'ять мінімальних зарплат. Крім цього, новий Трудовий кодекс України включає нову норму, яка визначає відповідальність роботодавця за прострочення термінів виплати зарплати працівникові. Так, підприємець має сплатити пеню – 0,05 % від розміру боргу за кожен день прострочення. Якщо роботодавець

після звільнення співробітника не виплатить йому зарплату протягом 15 календарних днів, він повинен буде сплатити пеню – 0,5 % розміру боргу за кожний день прострочення з моменту, коли офіційно припинено трудовий договір.

До нового проєкту включено таке поняття як локаут. Право на локаут матимуть компанії, працівники яких організували страйк. Локаут передбачатиме тимчасове повне або часткове призупинення роботи підприємства та/або обмеження допуску всіх працівників чи їх частини до робочих місць (без припинення трудових договорів). Однак локаут може застосовуватися роботодавцем лише у випадку обґрунтованої неможливості задоволення вимог працівників, які становлять предмет страйку.

Умови правонаступництва в трудових відносинах у разі зміни власника підприємства чи передачі значної частини його майна, яке чинне трудове законодавство майже зовсім не регулює. Натомість у країнах ЄС ці правила охоплюються комплексним поняттям *transfer of undertaking*, яке є дуже важливим аспектом трудових відносин. Проєкт намагається наблизити українське законодавство в цьому питанні до європейського, передбачивши, що трудові відносини працівників продовжуються з набувачем у разі не лише зміни власника підприємства, реорганізації чи виділу, але й у випадку передачі у власність чи користування майна роботодавця.

У новому законодавстві про працю посилюється боротьба з мобінгом (систематичні тривалі умисні дії або бездіяльність роботодавця, окремих працівників або групи працівників трудового колективу, які спрямовані на приниження честі та гідності працівника, його ділової репутації, у тому числі з метою набуття, зміни або припинення ним трудових прав та обов'язків).

Посилення відповідальності за розголошення комерційної таємниці. Проєкт пропонує покладати на працівників, які завдали шкоди розголошенням комерційної таємниці, повної матеріальної відповідальності. Утім, додатково попрацювати доведеться і роботодавцям, адже для покладення на працівника обов'язку про

нерозголошення потрібно буде заздалегідь конкретизувати відомості та/або дані, що становлять комерційну таємницю роботодавця.

Також у 2024 р. Міністерство економіки планує реформувати підходи до державного замовлення, що допоможе протидіяти структурному безробіттю (вид кадрового дефіциту, коли безробітних багато, але ринок праці потребує зовсім інших фахівців). Як пояснюють у відомстві, щоб розв'язати цю проблему, держзамовлення у вищих навчальних закладах буде зведено до мінімуму. Натомість в українців з'явиться можливість отримати грант та опанувати бажану професію. Заклад та освітню програму студент обиратиме за своїми вподобаннями і вступатиме в той навчальний заклад, куди хоче, а не де є бюджетні місця. У такому випадку шанси, що після закінчення він або вона працюватимуть за фахом, значно вищі, ніж за нинішніх умов, підкреслила голова Мінекономіки.

Для тих же, хто нині визначається з майбутнім фахом або планує змінити професію, Ю. Свириденко назвала перелік фахівців, яких потребує ринок праці, – інженери та технічні спеціалісти оборонно-промислового комплексу, військові всіх спеціальностей, випускники зі STEM-освіти (наука, технології, інженерія та математика), медики, зокрема реабілітологи і психологи, освітяни, енергетики, будівельники, архітектори, проєктанти тощо.

Ще одним кроком на шляху оновлення ринку праці в Україні стане модернізація Державної служби зайнятості. Відбудеться поступовий перехід цієї структури до сервісно-орієнтованої моделі розвитку людського капіталу та підтримки соціально незахищених категорій населення. Крім того, реформа ДСЗ передбачає цифровізацію 90 % процесів та широку мережу партнерства з тренінговими компаніями, компаніями з підбору персоналу, а також із громадськими організаціями, що займаються соціальними проєктами.

Як пояснюють у Мінекономіки, у підсумку ДСЗ стане потужним аналітичним центром, який прогнозуватиме розвиток ринку праці за галузями і регіонами, проєктуватиме програми підтримки. При цьому він продовжить

виконувати й нинішні функції – підбирати персонал, навчати та перенавчати безробітних, реалізовувати державні програми підтримки бізнесу та грантові проєкти.

Згідно з проєктом, Трудовий кодекс України вступить в силу 1 січня наступного року за днем його опублікування. Тобто, якщо кодекс буде прийнятий та опублікований у поточному році, він вступає в силу з 1 січня 2025 р.

Отже, базовими принципами реформи, як пояснюють автори нового кодексу, насамперед є: зниження рівня державного втручання в індивідуальні відносини у сфері праці; визнання трудового договору основним джерелом регулювання індивідуальних трудових правовідносин; спрощення процедур укладення та розірвання трудових відносин; дотримання Конвенції міжнародної організації праці та директиви ЄС; забезпечення недискримінації працівників і реалізація принципу рівної оплати чоловіків і жінок за працю рівної цінності. Як наголосила міністр економіки Ю. Свириденко, «наша мета – створити умови, аби ті, хто хоче працювати, могли це робити без перешкод».

Але очікувано, що проєкт нового Трудового кодексу України стикнувся з хвилею активної критики, коментарів та жвавого обговорення. При цьому, переконані експерти, діалог щодо вдосконалення проєкту має бути конструктивним та продуктивним аби комплексна реформа трудового законодавства була завершена.

У першу чергу, проєкт Трудового кодексу України не підтримали профспілки, аргументуючи це зменшенням гарантій прав працівників і скасуванням державного правового регулювання відносин між роботодавцем та працівниками. На необхідності суттєвого доопрацювання проєкту Трудового кодексу України, як структурного, так і змістового, та адаптування його до законодавства ЄС наголошували і представники роботодавців.

Напередодні засідання Спільного представницького органу репрезентативних всеукраїнських об'єднань профспілок на національному рівні, який серед інших питань мав ухвалити рішення про позицію профспілок щодо урядового проєкту Трудового

кодексу України, 22 січня 2024 р. в Києві відбулася двостороння консультативна зустріч керівництва СПО об'єднань профспілок і СПО роботодавців на національному рівні.

В обговоренні взяли участь перший заступник голови СПО об'єднань профспілок, заступник голови ФПУ О. Шубін, заступник голови СПО об'єднань профспілок, голова Конфедерації вільних профспілок України М. Волинець, заступник голови СПО об'єднань профспілок, голова Всеукраїнської профспілки Збройних сил України В. Добровольський, заступник керівника Об'єднання всеукраїнських профспілок і профоб'єднань «Єдність» Г. Колосюк, заступник голови Профспілки залізничників і транспортних будівельників України О. Мушенко. З боку роботодавців – перший заступник голови СПО роботодавців А. Кінах, заступник голови СПО роботодавців С. Біленький, заступник голови Об'єднання організацій роботодавців України К. Марчук.

Як зазначив під час виступу заступник голови ФПУ О. Шубін, проєкт Трудового кодексу України, який складається із шести окремих книг, являє собою фактично компіляцію окремих положень проєкту закону «Про працю», зокрема і тих, які неодноразово не підтримувались СПО об'єднань профспілок з урахуванням висновків МБП щодо їх невідповідності положенням і стандартам, визначеним міжнародними правовими актами, Директивами ЄС у сфері регулювання соціально-трудових відносин, а також розроблених на тристоронній основі вже прийнятих законів та законопроєктів щодо окремих аспектів трудових відносин, які перебувають у Верховній Раді України на різних стадіях прийняття.

Зазначений підхід обумовив те, що деякі норми законів та проєктів, технічно об'єднаних у проєкті нового кодексу, не кореспондують між собою, відрізняються за змістом, термінологією, містять значну кількість суперечливих, неоднозначних та незрозумілих трактувань і формулювань, що є недопустимим, наголошує О. Шубін. В окремих випадках відбувається скорочення рівня гарантій прав працівників, що не може бути підтримано, а також необґрунтовано

скасовується державне правове регулювання цілих блоків правовідносин між роботодавцями та працівниками.

Крім того, зважаючи на поточний переговорний процес щодо вступу України до ЄС, проєкт, на думку СПО, містить правові прогалини щодо регулювання цілих секторів правовідносин, які рамково регулюються нормами ЄС та розкриваються країнами-членами ЄС у національних нормативно-правових актах. Зокрема, це стосується неврегульованості питань щодо гарантій діяльності профспілкових організацій та забезпечення їх прав роботодавцями, питань участі працівників в управлінні підприємствами, додаткових гарантій осіб з особливими фізичними, духовними або іншими потребами, особливостей регулювання трудових відносин відряджених працівників (як до українських роботодавців, так і українських працівників в інші країни), співвідношення національного трудового законодавства із правовими системами інших країн, особливостей регулювання трудових відносин у цифровій та «платформеній» економіці тощо.

Також необхідно відзначити, що в 2022–2023 рр. на час воєнного стану в Україні було прийнято цілу низку законодавчих актів, які регулюють особливості реалізації трудових відносин у цей період. Зазначені нормативно-правові документи базуються на положеннях чинного законодавства про працю, а тому запровадження запропонованих законодавчих змін до скасування воєнного стану неодмінно призведе до необхідності перегляду цих положень, негайної розробки сотень нових та оновлення чинних підзаконних актів та організаційно-розпорядчих документів, що в умовах воєнної економіки призведе до необґрунтованого реальними соціально-економічними потребами держави відволікання від основного завдання відсічі агресора значних організаційних та кадрових ресурсів.

Сторони соціального діалогу переконані, що основними завданнями, які має вирішити проєкт нового Трудового кодексу України, мають бути підготовка трудового законодавства України до умов функціонування в рамках Єдиного

ринку робочої сили ЄС, а також створення сприятливого середовища для розвитку бізнесу та відновлення трудового потенціалу України, яке має здійснюватися, зокрема шляхом збільшення інвестицій у розвиток людського капіталу, подолання тіньової зайнятості, незадекларованої праці, реінтеграція у сферу легального працевлаштування внутрішньо переміщених осіб, демобілізованих захисників та захисниць, громадян України, які тимчасово перебувають за межами країни, осіб з особливими потребами, жінок, молоді, літніх працівників тощо.

Після конструктивної дискусії Спільний представницький орган об'єднань профспілок прийняв рішення не погоджувати проєкт Трудового кодексу України в запропонованій редакції, як такий, що не забезпечує реалізацію трудових прав і гарантій працівників, визначених Конституцією України, не враховує повною мірою норми і стандарти міжнародних правових актів МОП і ЄС та потребує суттєвого доопрацювання.

5 лютого 2024 р. співголови Національної тристоронньої соціально-економічної ради від сторін профспілок і роботодавців Г. Осовий та А. Кінах звернулися до Президента України В. Зеленського, Голови Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України щодо конструктивного діалогу в доопрацюванні проєкту Трудового кодексу України у форматі тристоронньої робочої групи, до якої мають увійти профспілки, роботодавці й урядова сторона. Профспілки і роботодавці висловили свою готовність взяти активну участь у напрацюванні відповідного узгодженого на рівні сторін соціального діалогу та інших зацікавлених суб'єктів проєкту Трудового кодексу України, який базуватиметься на найкращих міжнародних і європейських стандартах у сфері праці, сприятиме відновленню економіки в повоєнний час, а також поверненню українців до Батьківщини.

У свою чергу, у рамках підготовки до засідання СПО об'єднання профспілок Профспілкою залізничників і транспортних будівельників України також було розглянуто розроблений Мінекономіки проєкт нового

Трудового кодексу України і наголошено на необхідності його доопрацювання. Серед ризиків прийняття в цьому вигляді проєкту насамперед розбалансування трудових відносин у країні; нівелювання ролі держави у врегулюванні трудових відносин; значне звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод працівників; звуження ролі профспілок; юридична невизначеність щодо низки норм; обмеження права працівників транспорту на страйк.

Пропозиції та зауваження до проєкту Трудового кодексу України були направлені Спільному представницькому органу репрезентативних всеукраїнських профспілок на національному рівні листом від 19.01.2024 № 56/04.

Конфедерація вільних профспілок України також брала участь в обговоренні Трудового кодексу України. Під час наради з головами галузевих, регіональних і первинних організацій КВПУ, керівник юридичної служби КВПУ В. Давиденко підготував перелік основних загроз, які містить проєкт Трудового кодексу України. Зокрема, на думку представників КВПУ, запроваджені на час воєнного стану обмеження трудових прав працівників закріплюються назавжди: скасування погодження профспілкою притягнення працівника до дисциплінарної відповідальності та його звільнення; обмеження права на відпочинок, вихідні, відпустки; збільшення робочого часу; зміна умов трудового договору без згоди працівника; переведення без згоди працівника та ін.

Серед основних загроз також називають відмову від правового регулювання соціального страхування та пенсійного забезпечення. Проєкт не містить норм, що регулюють правовідносини працівника і роботодавця щодо забезпечення прав працівника на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та пенсійне забезпечення. Таким чином, поступово можна буде скорочувати загальнообов'язкове державне соціальне страхування та пенсійне забезпечення працівників, переводячи його до сфери діяльності приватних фондів та страхових компаній.

Крім цього, проєкт Трудового кодексу України легалізує локаут та обмежує конституційне право працівників на страйк.

Подібний підхід мало того, що суперечить Конституції України, ще й остаточно перекреслює перспективу повернення трудових мігрантів і прагнення до життя і роботи в Україні висококваліфікованих працівників, а також ставить знак питання під євроінтеграційними процесами, адаптацією законодавства України, зокрема трудового, до стандартів ЄС, де працівник має права і голос, переконаний голова Конфедерації вільних профспілок України М. Волинець.

Тому КВПУ та всі її галузеві членські організації категорично проти такого проєкту Трудового кодексу України і будуть боротися за недопущення його ухвалення всіма можливими засобами на всіх рівнях, зокрема – на міжнародному, запевняють в організації.

З метою обговорення та вироблення пропозицій до проєкту нового Трудового кодексу України Українським центром соціально-правових досліджень та профспілкою Львівського національного університету імені Івана Франка проведено круглий стіл «Засади соціальної справедливості у проєкті Трудового кодексу України» (20 лютого 2024 р.). У заході взяли участь посадовці Західного міжрегіонального управління Державної служби з питань праці, науковці в галузі соціального права Львівського університету, представники профспілок працівників освіти і науки, Національної служби посередництва і примирення, Головного управління Пенсійного фонду України у Львівській області, громадські активісти.

Учасники круглого столу акцентували на важливості модернізації норм трудового законодавства, які повинні відповідати сучасним вимогам ринку праці, а Трудовий кодекс України – сприяти зміцненню соціального діалогу між працівниками й роботодавцями та забезпеченню ефективного захисту прав працівників.

Експерти з питань соціально-трудова відносин, юристи також звертають увагу на певні недоліки в новому кодексі, такі як

відсутність норм щодо сплати соціального страхування та пенсійного забезпечення, скорочення ролі профспілок у прийнятті рішень щодо умов праці та звільнення працівників, а також призупинення трудового договору в разі участі працівника у страйках.

Так, за словами експерта з питань соціальної політики А. Павловського, основна ідея авторів проєкту – бажання підмінити трудове законодавство трудовим договором. Є загроза, що погодившись на певні умови під час працевлаштування, працівник ризикує на роки опинитися в безправному становищі перед роботодавцем і вихід матиме один – звільнення. Загалом проєкт нового Трудового кодексу України суттєво обмежує права працівників. Крім того, роботодавцю надається право одноосібно на свій розсуд визначати підстави припинення та розірвання трудового договору. Усі деталі трудового розпорядку можна буде включити в контракт без обмежень, створених чинними законами про оплату праці чи відпустки, додає експерт І. Попов.

Найгірше, що, переносючи регулювання трудових відносин на рівень «роботодавець–працівник», держава не просто самоусувається від захисту працівників, а ще й позбавляє їх можливості впливати на роботодавців через профспілки, наголошує А. Павловський. Відповідно до проєкту, роботодавець у питаннях, що стосуються умов праці та звільнення працівників, може ухвалювати рішення без погодження з профспілковими організаціями. Щодо інших питань, то закон зобов'язує працедавця лише проводити консультації з профспілками, без жодних подальших зобов'язань.

Проте за новим кодексом, наголошують експерти, українців стане простіше звільнити з роботи. Так, роботодавець зможе звільняти найманих працівників «з причин економічного, технологічного, структурного або аналогічного характеру». Розпливчастість формулювання дасть змогу підвести причину звільнення під будь-який із цих пунктів. Крім цього, роботодавець зможе звільнити працівника навіть без попередження за два місяці. Але

він має сплатити працівникові грошову компенсацію: подвійну ставку за кожен день, на який буде скорочено цей двомісячний термін. Таким чином, якщо він захоче звільнити працівника негайно, то може просто одразу виплатити йому зарплату за чотири місяці і видати наказ про звільнення.

А. Павловський також звертає увагу, що люди, які працюють за трудовими договорами, вже не підлягають соціальному страхуванню, а власники підприємств не зобов'язані сплачувати єдиний соціальний внесок за працівників, який гарантує майбутню пенсію. Усе залежатиме від того, чи будуть зафіксовані ці питання в трудовому договорі.

Крім цього, на думку А. Павловського, назва «кодекс» не підходить новому документу, адже під час кодифікації відбувається критична переоцінка чинних правових норм, перегляд нормативних актів, усунення неузгодженостей та суперечностей між ними, заповнення прогалин у праві, заміна застарілих норм новими. Результатом кодифікації є справді новий зведений законодавчий акт, що замінює нормативні акти, які діяли раніше. На жаль, проєкт нового Трудового кодексу України – це скоріше спроба зліпити новий кодекс шляхом компіляції вже внесених протягом останніх років змін до чинного КЗпП і прийнятих раніше законів. Ці спроби можуть призвести як до серйозних колізій норм кодексу та інших законів, так і до неприємних наслідків у роботі з інституціями ЄС та стати на заваді євроінтеграційному процесу.

Критикуючи проєкт Трудового кодексу України, експерт з питань соціально-трудова відносин, С. Кондрюк звертає увагу на слова Ю. Свириденко про «мету створити умови, аби ті, хто хоче працювати, могли це робити без перешкод» і задається питанням «А що зараз заважає тим, хто хоче працювати?». Можливо наднизька зарплата та хронічні борги з неї, чи беззахисність від шкідливих умов праці та мізерні відшкодування за втрату здоров'я на виробництві, чи надексплуатація через видумані наднорми праці та мінімальний час для відпочинку? Жодна з названих перешкод, на думку С. Кондрюка, не тільки не зменшується,

а, навпаки, загострюється в міністерському проєкті.

І якщо справжня мета негайної потреби під час війни міняти трудове законодавство це покращення, то Міністерство економіки України має надати коротко- і середньострокові прогнози впливу нового Трудового кодексу України на: рівень бідності серед працюючих та темпи скорочення розриву зарплати українських працівників порівняно із зарплатами країн ЄС, як це вимагається в дорученні Президента України В. Зеленського; рівень тінізації економіки та рівень легальної зайнятості; рівень травматизму та тривалість життя українців працездатного віку; місце в рейтингу ООН щодо Індексу людського розвитку, зазначає експерт.

Антиконституційним та антинародним вважають проєкт Трудового кодексу України і представники партії «Народовладдя». Відповідно до ч. 3 ст. 22 Конституції України «при прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод», пояснює голова партії, засновник Волонтерського центру UA.HELP Ю. Левченко. Крім цього, подібну законотворчу діяльність під час дії воєнного стану, який не дозволяє людям вийти на масовий протест, вважаємо неприпустимою, наголосив голова партії.

Дійсно, критикувати пропоновані норми мають не тільки профспілки, а й політики, переконаний експерт І. Попов. Але, на жаль, в Україні так і не з'явилися партії, які б представляли інтереси найманих працівників, як, наприклад, британські лейбористи. Український політичний клас як правило лівопопулістичний за гаслами та олігархічний за суттю. Сам термін «ліві партії» асоціюється виключно з забороненими комуністами.

Незважаючи на критику нового Трудового кодексу України з боку профспілок, експертів, деяких політиків, старший проєктний менеджер Команди підтримки реформ Мінекономіки В. Канцир пояснює, чого не варто боятися у новому кодексі та що насправді закладено в документ.

За його словами, ролі працівника та роботодавця врівноважуються. Відносини

регулюватимуться трудовим договором, а яким буде цей договір – результат домовленостей між працівником і роботодавцем. Працівники зможуть вимагати від роботодавців кращих умов праці, які є важливими індивідуально для них, та чітко фіксувати все у трудовому договорі. При цьому профспілки зберігаються, а новий Трудовий кодекс України кодекс пропонує змінити механізм гарантій їх діяльності для підвищення рівня захисту прав працівників.

Згідно із проєктом кодексу зберігається чинна тривалість робочого тижня у 40 год., при цьому стає можливим офіційно домовитися про гнучкий графік роботи. Кодекс також запроваджує поняття нефіксованого робочого часу, тобто легалізує наймання персоналу, чийі послуги потрібні нерегулярно.

Трудові книжки не скасовуються, а переводяться у цифрову форму і українці через це не втратять стаж.

Проєкт кодексу передбачає збереження місця роботи для жінок, які перебувають у відпустках у зв'язку з вагітністю та пологами та для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку. При цьому за бажанням вона зможе працювати з дому за гнучким графіком і мати всі передбачені законом гарантії.

Щодо людей з обмеженими можливостями та пенсіонерів – новий кодекс також дозволить тим, хто може та хоче працювати, робити це з дому або за гнучким графіком. Чинне законодавство не дає можливості встановити гнучкі умови праці.

Новим кодексом передбачене поняття учнівських, строкових та інших гнучких форм трудових договорів, але мова не йде про дозволу експлуатацію дітей. Нарешті буде вирішена проблема «щоб влаштуватися на роботу, треба досвід, а де його взяти, якщо без досвіду ніхто не бере». Учні та студенти отримають легальну можливість знайти роботу й отримати підтвердження про це, навіть якщо навчаються на денній формі.

Документ відповідає ключовим директивам ЄС і численним конвенціям Міжнародної організації праці. Завдяки змінам, додає В. Канцир, Україна наблизиться до норм ЄС,

що сприятиме не лише інтеграції у ринок праці Європи, а й економічному розвитку.

На думку керуючого партнера юридичної компанії «Максим Боярчуков та Партнери» М. Боярчукова, окремої уваги заслуговує встановлення відповідальності в разі порушення строків розрахунку з працівниками, а збільшення часу відпустки, ймовірно, буде позитивним для працівників, а не роботодавців. Загалом, новий Трудовий кодекс України спрощує роботодавцям наймання працівників (відмова від трудових книжок), укладання та розірвання трудових відносин (можливість підписання договору чи угоди про розірвання електронним підписом), впроваджує медіацію трудових спорів, що осучаснює трудові відносини. Тому, впевнений М. Боярчуков, загалом запропонований кодекс є кроком еволюції трудових відносин, що, поміж іншого, забезпечить наближення національного законодавства до міжнародних стандартів праці.

Отже, Кодекс законів про працю України, погоджуються всі сторони соціального діалогу, міняти треба, враховуючи інтереси і роботодавців, і працівників. Для цього над новим трудовим законодавством потрібно працювати у форматі тристоронньої робочої групи, до якої мають увійти профспілки, роботодавці і урядова сторона. Також до роботи над Трудовим кодексом України необхідно залучити широке коло експертів, зокрема й іноземних. Метою такої співпраці має стати формування в Україні системи трудових відносин, яка буде конкурентною в умовах єдиного ринку праці ЄС, задля збереження трудового потенціалу України (*Статтю підготовлено з використанням інформації таких джерел: сайт газети «Юридичний Вісник України» (https://yvu.com.ua/minekonomiky-rozroblylo-novyy-trudovyy-kodeks-jogo-osnovin-polozhennya/#google_vignette); сайт СПО об'єднань профспілок (<https://spo.fpsu.org.ua/laws/proekt-trudovogo-kodeksu-ukrayiny-78/>); сайт ГО «Трудові ініціативи» (<https://trudovi.org.ua/analytics/proekt-trudovoho-kodeksu-2024-kliuchovi-momenty/>); медіаплатформа Budni ([*trudoviy-kodeks-10-golovnih-zmin-dlya-biznesu\); вебсайт «Укрінформ» \(<https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3809692-novij-trudoviy-kodeks-legalizue-riznomanitni-formi-zajnatosti-sviridenko.html>\); офіційний вебпортал Федерації професійних спілок України \(<https://www.fpsu.org.ua/materialy/25616-zviruty-hodynyky-vidbulys-konsultatsii-kerivnykiv-spo-ob-iednan-profspilok-i-robotodavstv.html>; <https://www.fpsu.org.ua/256-holovna-novyna/25619-rishennia-spo-ob-iednan-profspilok-uriadovyi-proiekt-trudovoho-kodeksu-potrebuie-suttievoho-dopratsiuvannia.html>; <https://www.fpsu.org.ua/256-holovna-novyna/25683-spivholovy-ntservid-storin-profspilok-i-robotodavstv-zvernulysia-do-vyshchychk-orhani-vlady-iz-zaklykom-dokonstruktyvnoho-dialohu-pry-dopratsiuvanni-proektu-trudovoho-kodeksu-ukrainy.html>\); сайт Профспілки залізничників і транспортних будівельників України \(<https://zalp.org.ua/news/novyy-proyekt-trudovogo-kodeksu-ukrayinu-porivnyalno-pravovyy-analiz/>\); сайт Конфедерації вільних профспілок України \(<https://kvpu.org.ua/news/pogirshennya-yaki-torknutsya-kozhnogo-pracivnyka/>; <https://kvpu.org.ua/news/kvpu-protynovogo-proyektu-trudovogo-kodeksu-2/>\); онлайн платформа «Фейсбук» \(\[https://www.facebook.com/MykhailoVolynets/?locale=uk_UA\]\(https://www.facebook.com/MykhailoVolynets/?locale=uk_UA\); \[https://www.facebook.com/Y.V.Levchenko/?locale=uk_UA\]\(https://www.facebook.com/Y.V.Levchenko/?locale=uk_UA\); <http://surl.li/rmkgj>\); сайт Профспілки працівників освіти і науки України \(\[https://pon.org.ua/news_regions/10935-zasady-socialnoi-spravedlyvosti-i-trudovyi-kodeks-ukrainy.html\]\(https://pon.org.ua/news_regions/10935-zasady-socialnoi-spravedlyvosti-i-trudovyi-kodeks-ukrainy.html\)\); платформа YouTube \(<https://www.youtube.com/watch?v=sKbuMrI26OM>\); сайт «Дзеркало тижня» \(<https://zn.ua/ukr/reforms/urjad-hotuje-novij-trudoviy-kodeks-na-shcho-chekati-ukrajintsjam.html>\); інтернет-видання «КиївВлада» \(<https://kievvlad.com.ua/mind/novij-trudoviy-kodeks-vikritya-manipulyatsij-vitse-premerki-z-pitanekonomiki?noredirect=true>\); портал Liga.net \(<https://www.liga.net/ua/all/opinion/choho-nevarto-boiatysia-u-novomu-trudovomu-kodeksi>\); сайт Fakty.com.ua \(<https://fakty.com.ua/ua/ukraine/20240118-dodatkovy-dni-vidpustky-i-penya-za-zatrymku-zarplaty-yak-zminytsya-trudovyy-kodeks/>\)\).*](https://budni.robota.ua/expert-thoughts/noviy-</i></p>
</div>
<div data-bbox=)*

Л. Чернявська, мол. наук. співроб. НЮБ НБУВ

В Україні ухвалено Закон про часткову легалізацію медичного канабісу

Наприкінці минулого року набув чинності Закон України «Про регулювання обігу рослин роду коноплі (*Cannabis*) в медичних, промислових цілях, науковій та науково-технічній діяльності для створення умов щодо розширення доступу пацієнтів до необхідного лікування онкологічних захворювань та посттравматичних стресових розладів, отриманих внаслідок війни» (ухвалений Верховною Радою та підписаний Президентом 21 грудня 2023 р.). Закон вводиться в дію через шість місяців з дня набрання чинності, тобто в червні 2024 р.

Окрім легалізації медичного канабісу документ також дозволяє лікарям виписувати е-рецепти на препарати, у складі яких є канабіноїди, а пацієнтам – зберігати такі препарати та перетинати кордон України з ними за наявності рецепта та документів, які підтверджують діагноз.

Також можна буде отримати ліцензію на вирощування конопель для виробництва ліків. Але за умови цілодобового відеонагляду та доступу поліції та кодування кожного куща.

Тож цей Закон дозволяє:

- тяжкохворим пацієнтам, ветеранам, людям із ПТСР за призначенням лікаря, за електронним рецептом приймати препарати на основі медичного канабісу;
- лікарям – виписувати електронні рецепти на ліки на основі медканабісу;
- науковцям – досліджувати канабіс та його похідні, розвивати інновації у сфері;
- бізнесу – вирощувати коноплі та виробляти з них ліки за чітко регламентованим ліцензуванням;

Водночас заборонено:

- рекреаційне вживання та продаж рекреаційного канабісу;
- самостійне вирощування та безконтрольний обіг канабісу в країні;
- зняття кримінальної відповідальності за обіг та зберігання рекреаційного канабісу.

Пацієнти отримуватимуть ліки виключно за електронним рецептом від лікаря відповідно до показань. Перелік захворювань та показань до застосування медичного канабісу має розробити МОЗ.

Подібні системи працюють у провідних країнах Європи, зокрема в Польщі та Німеччині пацієнти отримують лікування за таким самим механізмом: звертаються до лікаря, лікар відповідно до медичних показань виписує електронний або паперовий рецепт на медичний канабіс. Після цього пацієнти можуть купити лікарський засіб у ліцензованій аптеці.

Наскільки доступною буде вартість цих ліків, зараз передбачити складно. Ті два препарати, які були раніше дозволені за постановою Кабінету Міністрів України (від 7 квітня 2021 р. № 324), були досить дорогі – близько 900 дол. і 2000 дол. Тому експерти сподіваються на можливість виготовлення ліків в Україні з імпоротної сировини – це їх набагато здешевить. Крім того, коли Закон запрацює, можливо, в Україну зайдуть якісь інші готові форми препаратів – ринок відреагує і ліки подешевшають.

Не виключено, що частково потреба в препаратах медичного канабісу буде забезпечуватися державою, як наразі відбувається з морфіном, який отримується пацієнтами безоплатно.

Головна відмінність між медичним та рекреаційним канабісом – це генетичний спадок та умови культивування. Адже саме вони визначають, які сполуки буде містити вихідний продукт. Рекреаційний канабіс зазвичай містить тетрагідроканабінол (ТГК) у високій кількості, що варіюється від 1 до 30 %. Здебільшого такий вміст є у листках та квітах рослини. До складу медичного можуть входити здебільшого каннабіхромен, канабідіол і дельта-9-тетрагідроканнабінол.

Канабідіол не має наркотичних властивостей.

Тetraгідроканабінол – наркотична складова конопель. Саме через неї у ХХ ст. коноплі

віднесли до небезпечних наркотичних речовин. Так, на відміну від рекреаційного, у медичному канабісі рівень тетрагідроканабінолу низький. А основний лікувальний компонент медичного канабісу – канабідіол, який не має вираженої психоактивної дії, є ефективним для лікування та полегшення симптомів багатьох захворювань. Використовують найчастіше для виготовлення ліків саме ті рослини, які містять не більше 0,1–0,6 % ТГК у сухій сировині.

На сьогодні більшість із канабіноїдів досі добре не досліджено. Найбільш відомими є тетрагідроканабінол (ТГК або латинською THC) та канабідіол (КБД або CBD). Саме ці два канабіноїди найчастіше згадуються, коли йдеться про медичний канабіс.

В Україні статус конопель регулюється, зокрема, постановою уряду

2000 р. Згідно з нею канабіс, смоли, екстракти й настоянки з канабісу продовжують залишатися серед особливо небезпечних наркотичних засобів, обіг яких в Україні заборонено. Дозволено вирощувати лише технічні сорти конопель із вмістом тетрагідроканабінолу менше ніж 0,08 % (до прикладу, у країнах ЄС допустимий відсоток ТГК для технічних сортів становить 0,2 %, у США – 0,3 %, у Швейцарії – 1 %).

Закон встановлює в Україні норму вмісту ТГК на рівні не вище 0,3 % – для промислових цілей та понад 0,3 % – для медичної марихуани.

Аналізований Закон – не перша спроба легалізувати медичний канабіс, не один рік цей крок зустрічав відчутний спротив консервативних сил у суспільстві з помітним паразитуванням на питанні окремих політиків. Активну багаторічну боротьбу за прийняття цього Закону вели громадські організації, які безпосередньо відстоюють права тих, для кого розроблявся Закон: пацієнтів, які мають онкологічні хвороби, хворобу Альцгеймера, глаукому, епілепсію, посттравматичний синдром та інші тяжкі захворювання.

Виконавчий директор благодійного фонду «Пацієнти України» (який об'єднує 49 пацієнтських організацій) І. Іваненко зазначила, що її фонд вже шість років бореться за ухвалення Закону про медичний канабіс і всі ці роки близько 2 млн пацієнтів, які

мають тяжкі хронічні хвороби (онкологічні захворювання, епілепсію, хвороби Паркінсона або Альцгеймера, а також інші рідкісні хвороби), мають цілком законний доступ до важких опіатів. А от до медичного канабісу, який навіть на свідомість людини не впливає – ні. Важкохворим дітям з епілепсією та ДЦП, які страждають від спастичності м'язів, абсолютно легально прописують, по суті, важкі наркотики, а ліки на основі медичного канабісу, який не викликає ані залежності, ані будь-яких наслідків для здоров'я дітей – не призначають. Тому що донедавна медичний канабіс був заборонений у нашій країні.

І. Іваненко сподівається, що невдовзі будуть ухвалені підзаконні акти, які запустять весь процес, щоб в Україну відразу почали заходити препарати в готових формах. Для вирощування в Україні медичного канабісу (що теж передбачає прийнятий Закон) потрібно більше часу, зокрема, дочекатися прийняття всіх необхідних нормативно-правових актів Кабінету Міністрів та профільного міністерства, які будуть регулювати деталі цього процесу.

В. Романюк, співзасновниця громадської організації «Афіна. Жінки проти раку», наголосила, що онкопацієнти дуже довго очікували на прийняття Закону про легалізацію медичного канабісу. Адже існує дуже багато симптомів, які не можна усунути за допомогою тих препаратів, що є в доступі. І, на жаль, часом пацієнтам доводилося вдаватися до таких способів, які не є законними.

Нині в Україні, згідно з даними реєстру, налічується більш як один мільйон онкопацієнтів. Частина з них через війну виїхала за кордон, дехто боїться повертатися, тому що у нас немає всіх доступних способів знеболання. На думку В. Романюк, прийняття Закону буде стимулом до їх повернення, бо пацієнти розумітимуть – вони захищені і матимуть доступ до медичного канабісу вдома.

Сьогодні, за даними народного депутата, голови делегації України в ПАРЄ М. Мезенцевої, понад 70 % українців підтримують легалізацію медичного канабісу в лікувальних цілях.

Голова профільного комітету Верховної Ради М. Радучький назвав Закон дуже

прогресивним, при цьому наголосив, що український Закон жорсткіший у плані контролю, ніж у європейських країнах. Зокрема, кожен кущ конопель, а потім суцвіття, з якого вироблятиметься медичний канабіс, буде мати GPS-трекер, вирощуватиметься тільки на закритому ґрунті при обов'язковому відеоспостереженні, у тому числі в машинах, які перевозитимуть сировину. Для охорони таких приміщень і транспортування має бути задіяна національна поліція.

За словами М. Радуцького, тепер для імплементації Закону потрібно прийняти велику кількість підзаконних актів. Зокрема, МОЗ має затвердити медичні протоколи, при яких захворюваннях, у яких дозах мають застосовуватися ліки на основі медичного канабісу, треба створити електронний реєстр Міністерства агрополітики тощо.

Водночас на адресу цього документа лунають і критичні заяви. Так, народний депутат від «Європейської Солідарності» М. Княжицький вважає, що через суперечності в тексті існує ризик того, що лікарі, які виписуватимуть рецепт на препарати з медканабісом, можуть самі потрапити під кримінальну відповідальність. На його думку, цей Закон буде неефективним і втілити його в життя буде складно. Адже, наприклад, потрібно створити електронну систему обігу, яка має запрацювати через шість місяців, натомість коштів у бюджеті на це не передбачено. Також у Законі є вимога щодо дозволу від Національної поліції для приміщень, де мають вирощувати канабіс, але при тому не вказано, яким саме має бути цей дозвіл, що дозволить поліції трактувати це «як вони захочуть».

Співзасновник Маршу Свободи за реформи державної політики щодо наркотиків Т. Ратушний також розкритикував документ. За його словами, у законопроекті відсутні чіткі визначення і формулювання, які можуть заблокувати наукові дослідження канабісу і виробництво вітчизняних ліків. Крім цього, на його думку, медичне використання канабісу також недостатньо чітко прописане.

Найбільше турбувало громадськість питання про зміни до Переліку наркотичних

речовин. Законом передбачено, що Кабмін має внести зміни до Переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів (постанова № 770) і перенести канабіс, смоли, екстракти, настоянки канабісу та ТГК із таблиці I (заборонених до обігу препаратів) до таблиці II (дозволених до обігу під жорстким контролем).

Ще до повномасштабного вторгнення ліків на основі медичного канабісу потребували понад 2 млн важкохворих українців. Зараз ця цифра щодня зростає, зокрема, за рахунок військових та цивільних, які постраждали внаслідок війни. За попередніми розрахунками ліків на основі медичного канабісу потребуватиме близько 6 млн українців.

Голова Координаційної ради благодійної організації «100 % Життя» Д. Шерембей вважає, що окрім того, що ухвалення цього законопроекту допоможе тисячам хворих українців, легалізація медичного канабісу дасть змогу знищити чорний ринок цих препаратів в Україні.

Крім того, новий Закон може позитивно позначитись на інвестиційній привабливості України. Зокрема, засновник компанії Drapalin Pharmaceuticals GmbH, яка продає медичний канабіс у Німеччині, І. Гарев висловив зацікавленість в інвестуванні цієї галузі в Україні. Компанія планує як імпортувати сировину в Україну, так і розглядає можливість будівництва ферми з вирощування канабісу. У Німеччині, де медичний канабіс легалізований вже шість років, цей ринок оцінюється у понад 300 млн євро, тож український ринок досить великий і цікавий як компаніям у Європі, так і в Канаді та США. На погляд І. Гарева, український ринок до 2028 р. може зрости до 250 млн євро. Тому компанія Drapalin Pharmaceuticals GmbH вирішила не чекати, поки конкуренція стане високою, і вже планує заходити в Україну. «Зараз відкрили філію в Україні та вже у цьому році запускаємо онлайн-магазин, де буде продаватися екстракт канабідіолу (CBD)», – розповідає бізнесмен.

Використання медичного канабісу – це нормальна світова практика для десятків країн, у тому числі держав ЄС, Канади, Великої Британії та Сполучених Штатів. Загалом медканабіс

легалізований у 56 країнах світу. Водночас медичний канабіс не легалізований у Китаї, Білорусі, Саудівській Аравії, Ірані, Казахстані, Алжирі, Чаді, Камеруні. А найкращий доступ до цих ліків, як стверджують експерти, мають пацієнти в Ізраїлі та Німеччині.

Майже в 30 країнах світу легалізували лише медичний канабіс, серед них, приміром,

Австралія, Нова Зеландія, Ізраїль, Південна Корея, Велика Британія, Франція, Італія, а також африканські Малаві, Лесото, Марокко, Зімбабве та Руанда.

Ідеться саме про легалізацію, тобто дозвіл на вживання на законодавчому рівні, а не декриміналізацію – коли за законами існує заборона, але вживання ніяк не карається.

У Європі більше ніж 300 тис. пацієнтів користуються ліками з канабідіолом. Така сама кількість людей вживає медичний канабіс у Канаді, а в США – до 3 млн осіб.

Країни, у яких легалізований канабіс для особистого вживання:

Уругвай – перша країна у світі, яка легалізувала виробництво, розповсюдження та

споживання канабісу. Можна купувати до 40 г на місяць в аптеках, вирощувати її самостійно або приєднуватися до клубів, члени яких разом доглядають за рослинами.

Канада – у 2018 р. стала другою у світі і першою великою економікою Великої сімки, яка дозволила вживання в рекреаційних цілях. Можна зберігати до 30 г і вирощувати до чотирьох рослин. Рішення уряду викликало неоднозначну реакцію, проте Прем'єр-міністру Д. Трюдо вдалося переконати свою партію та виборців. Зрештою, у день прийняття Закону, у всій країні люди стояли в чергах, щоб вперше купити канабіс у офіційних продавців. У період з 2018 р. по 2021 р. у Канаді продажі канабісу сягнули 11 мільярдів канадських доларів, 67,8 % з яких припадали на рекреаційний, решта – на медичний.

У Канаді медична марихуана отримала статус законної 2001 р. Міністерство охорони здоров'я схвалює лише два препарати з вмістом КБД: сатівекс та набілон (ці самі ліки легалізували в Україні у 2021 р.). Офіційні показання до їх застосування стосуються дорослих пацієнтів з помірною та тяжкою спастичністю м'язів унаслідок розсіяного склерозу та нудотою чи блюванням, спричиненим хіміотерапією. Так, пацієнти з хронічним болем не мають доступу до медичного канабісу, на відміну від більшості країн.

Велика Британія значно більш консервативна у своїй політиці щодо канабісу, ніж попередні країни. До прикладу, використання рекреаційної марихуани – навіть у себе вдома – незаконне в межах країни ще з 1928 р.. Вона відноситься до класу В серед наркотиків, який передбачає покарання у вигляді ув'язнення на 14 років чи штрафу необмеженого розміру.

Хоч 2018 р. в країні легалізували медичний канабіс, його використання дуже обмежене. Так, до 2022 р. лише 11 тис. пацієнтів отримали рецепт на препарати із КБД від державних лікарів, тоді як майже 90 тис. інших рецептів були виписані в приватних лікарнях. Зазвичай, приватно звертаються пацієнти, які потребують ліків, що не мають ліцензії у Великій Британії, адже тут дозволені лише три препарати з канабідіолом: сатівекс, набілон

та епідіолекс. Проте засоби, які повністю базуються на коноплях, не легалізовані, а вони мають найбільший терапевтичний ефект. Водночас країна залишається одним з лідерів з вирощування медичного канабісу, але експортує майже весь продукт – а всі препарати, які виписують місцеві лікарі, завозять з інших країн.

Мальта – у грудні 2021 р. стала першим членом ЄС, де легалізовано для особистого використання. Дорослим можна носити до 7 г і вирощувати вдома до чотирьох рослин. Вживати речовини при дітях або на публіці заборонено.

У Нідерландах допускають продаж і використання конопель ще з 1976 р., хоча культивування цієї рослини залишається незаконним. На такий крок уряд країни наважився з практичних міркувань. Після Другої світової війни Нідерланди мали надзвичайно популярний ринок героїну. Держава вирішила дозволити обмежене вживання менш небезпечних речовин, для того, щоб зменшити популярність важких наркотиків. Попри це, вирощування марихуани залишається поза законом, що спричиняє парадокс: роздрібні продавці мають купувати товар оптом на «чорному» ринку для цілком легального поширення.

У 2003 р. нідерландський уряд започаткував одну з перших державних програм у світі щодо регуляції медичного канабісу. Проте більшість людей, які використовують канабідіол як антидепресант чи знеболювальне, не користуються офіційним рецептом лікаря – такий мають лише 7 тис. із 130 тис. пацієнтів.

Відсутність покарання за вживання канабісу не призвела до збільшення його популярності. Згідно з даними Open Society Foundations, лише 25 % населення Нідерландів спробували марихуану хоча б раз – порівнюючи із суворішим законодавством Великобританії, де цей показник сягає 31%.

Проблеми, які більше непокоять уряд, пов'язані з туризмом. Амстердам став популярним серед відвідувачів із сусідніх країн як місце, де можна весело провести ніч, – цей статус закріпився за містом і в популярній

культури. Сьогодні місто з великою культурною спадщиною хоче змінити свій імідж, через що 2023 р. ввело нові обмеження щодо паління канабісу в громадських місцях.

Іспанія – дозволено вирощувати для приватного використання вдома, але продавати або вживати в громадських місцях заборонено.

Чехія має одне з найбільш ліберальних законодавств щодо марихуани в Європі. Ще 1990 р. особисте володіння «невеликої кількості» будь-яких наркотиків було декриміналізованим у тодішній Чехословаччині. З 1999 р. володіння «більше, ніж невеликою кількістю» речовин стало кримінальним правопорушенням. Проте точна кількість, за яку можна було впровадити покарання, не була закріплена офіційно до 2010 р.

У Чехії за зберігання до 10 г марихуани або вирощування до п'яти кущів коноплі передбачене адміністративне покарання. Володіння або вирощування більшої кількості є підставою для кримінального провадження. Чеський уряд має намір розробити законопроект для регуляції ринку рекреаційної марихуани, іншими словами – узаконити його.

Легалізація медичного канабісу була успішним проєктом Чехії. Так, за офіційними даними 2021 р. кількість пацієнтів, які використовували препарати з канабідіолом, становила понад чотири з половиною тисячі. Вони спожили майже 110 кг канабісу за рік. 80 % з усіх рецептів надають для полегшення хронічних болей, а найбільшою віковою групою були люди від 56 до 75 років.

У США федеральний закон забороняє вирощування, продаж і використання канабісу, але 23 штати вже легалізували марихуану для рекреаційного використання, а в жовтні 2022 р. Президент Д. Байден помилував тисячі американців, засуджених за зберігання. Порівнюючи з Європою, США має високий показник людей, які спробували рекреаційний канабіс хоча б раз у житті – 52 %.

На державному рівні марихуана все ще віднесена до Списку 1 Закону про контрольовані речовини – тієї ж категорії наркотиків, що й героїн. Це також означає, що згідно з американською Конституцією

канабіс не становить медичної цінності. Попри це, медична марихуана законна в 39 штатах і чотирьох територіях. Усі з них мають різні правила регуляції вживання канабідіолу, але через Конституцію пацієнтам потрібно отримати дозвіл від одного чи двох лікарів для його купівлі. Інша проблема – медична марихуана не може покриватися страхуванням, а лікування коштує до тисячі доларів на місяць.

Переважно, американці отримують рецепти на ліки з канабідіолом для послаблення хронічних болей, розсіяного склерозу чи нудоти, спричиненої складними хворобами.

Лише сім країн у світі легалізували канабіс для особистого вживання, а саме: Нідерланди, Уругвай, Канада, Мальта, Іспанія, ПАР та США в частині штатів.

Європейський парламент ще в 2019 р. ухвалив Резолюцію 2018/2775 (RSP) від 13 лютого, яка закликає уряди держав-членів Європейського Союзу забезпечити доступність ліків на основі медичного канабісу (шляхом імпорту або власного виробництва, за умов дотримання вітчизняних умов та стандартів). Цією ж резолюцією Європейський парламент запровадив додаткові наукові дослідження щодо використання канабісу в медичних цілях, окреслив необхідність юридично визначити використання канабісу в медичних цілях і створив єдині правила його використання в різних країнах Європейського Союзу. Резолюцією, крім того, передбачається, що дослідження канабісу має отримати фінансове забезпечення, а лікарські засоби, виготовлені на його основі, повинні бути охоплені належним страхуванням.

Єдиного визначення саме медичного канабісу в ЄС поки що немає. Але це поняття не цілком тотожне з поняттям лікарських засобів за фармацевтичним законодавством, зокрема в частині, що стосується їх реєстрації та допуску на ринок.

У відповідь на цю резолюцію Європейська комісія відзначила, що у сферу дії фармацевтичного законодавства ЄС входять лише лікарські засоби на основі речовин канабісу. Тим часом класифікація самого «медичного канабісу» виходить за межі

фармацевтичного регулювання, тому кожна країна – член ЄС сама вирішує, чи дозволяти його застосування на своїй території.

Деякі країни ЄС легалізували використання в медичних цілях певної форми канабісу або канабіноїдів або ж вивчають можливість внесення змін до законодавства з цього питання. Однак правила використання канабісу в різних країнах Європейського Союзу значною мірою відрізняються між собою, хоча жодна країна ЄС не дозволяє куріння канабісу або його вирощування в домашніх умовах.

За статистикою, найбільша частина канабісу, який легально застосовується у світі для медичних потреб, припадає саме на продукти, що не затверджені регуляторами як класичні лікарські засоби.

Натомість країни запроваджують окремі регуляторні механізми доступу, створені спеціально для препаратів медичного канабісу, що мають значну терапевтичну цінність для пацієнтів із тяжкими захворюваннями, але ще не пройшли повного обсягу клінічних досліджень, аби отримати реєстрацію як лікарські засоби. При цьому не йдеться про країни третього світу. Наприклад, такі механізми існують у Німеччині, Нідерландах, Польщі, Чехії, Італії, Швейцарії, Мальті, Португалії та Ізраїлі.

Деякі країни ідуть шляхом обмеженого застосування препаратів медичного канабісу як незареєстрованих лікарських засобів. Інші обирають їх виготовлення в аптеках за рецептами лікарів зі стандартизованої сировини. Такий шлях теж не потребує державної реєстрації препаратів.

Загалом країни приймають власні стандарти для цих препаратів по всьому ланцюгу їх створення та розповсюдження, вимагаючи дотримання вимог щодо якості, виробництва відповідно до настанов належної виробничої практики тощо. Для них також діють вимоги щодо фармаконагляду, тобто відстеження побічних ефектів і безпечності застосування. Наприклад, Португалія та Греція адаптували свою систему державної реєстрації ліків для препаратів на основі канабісу: такі препарати регулятор перевіряє так само суворо, як і будь-які інші ліки, але з певними корективами, необхідними для медичного канабісу.

Підсумовуючи викладене, можна зазначити, що для України ухвалення Закону щодо легалізації медичного канабісу сьогодні є дуже актуальним, особливо в умовах війни. Прийнятий Закон, за умови ефективної його реалізації, розширить доступ пацієнтів до лікування препаратами на основі медичного канабісу та дозволить лікуватися відповідними препаратами військовослужбовцям, які страждають на ПТСР, мають тривожні розлади, а також пацієнтам з епілепсією, онкохворим і паліативним хворим, що страждають від хронічного болю.

Крім цього, документ регулює не лише питання споживання, імпорту медичного канабісу, а й вирощування та імпорт сировини для виготовлення препаратів. Тож легалізація препаратів на основі медичного канабісу окрім того, що нарешті забезпечить життя без болю мільйонам українців, створює нову фармацевтичну нішу, що позитивно позначиться на бізнес активності в нашій державі (*Статтю підготовлено з використанням інформації таких джерел: Верховна Рада України: Офіційний вебпортал парламенту України (https://www.rada.gov.ua/news/news_fr/245032.html; <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39783>); Укрінформ (<https://www.ukrinform.ua/rubric-health/3806762-za-piv-kroku-do-legalizacii-medicnogo-kanabisu.html>; <https://www.ukrinform.ua/rubric-health/3806762-za-piv-kroku-do-legalizacii-medicnogo-kanabisu.html>); Суспільне Мовлення (<https://suspilne.media/72899-u-kevi-ucasniki-akcii-vimagaut-legalizuvati-medicnij-kanabis/>; <https://suspilne.media/644994-rada-legalizovala-medicnij-kanabis-so-dozvolae-zakon-ta-za-so-jogo-kritikuut/>); Вокс Україна (<https://voxukraine.org/nepravda-v-ukrayini-legalizuyut-rekreatsijnyj-kanabis-a-mehanizm-kontrolyu-za-obigom-preparativ-iz-tsiyeyi-roslyny-ne-propysanyj>); Українська правда (<https://life.pravda.com.ua/health/2023/12/21/258434/>; <https://life.pravda.com.ua/columns/2023/07/11/255338/>); Forbes.ua ([20](https://forbes.ua/money/verkhovna-rada-legalizovala-medichniy-kanabis-yak-bude-pratsyuvati-nova-farmindustriya-na-dekilka-</i></p></div><div data-bbox=)*

milyoniv-patsientiv-ta-koli-chekati-bumu-investitsiy-22122023-18073); «Заборона Media» (<https://zaborona.com/v-ukrayini-gotuyut-legalizacziyu-kanabisu-shho-bude-dozvoleno/>); Хмарочос (<https://hmarochos.kiev.ua/2023/08/04/yak-v-inshyh-krayinah-legalizovuvaty-kanabista-do-chogo-cze-pryzvelo/>); Юридична фірма «Asters» ([https://www.asterslaw.com/ua/press_center/publications/kudi_rukhayutsya_](https://www.asterslaw.com/ua/press_center/publications/kudi_rukhayutsya_zakonodavchi_initsiativi_schodo_medichnogo_kanabisu/)

zakonodavchi_initsiativi_schodo_medichnogo_kanabisu/); European Parliament (<https://www.europarl.europa.eu/news/en/headlines/society/20190207STO25316/medical-cannabismeps-call-for-research-and-eu-wide-rules>); Главком (https://glavcom.ua/country/health/jevropejska-kolumbija-skasovujetsja-jak-pratsjuvatime-ukrajinskij-rinok-medichnogo_kanabisu--962740.html).

О. Кривецький, мол. наук. співроб. НЮБ НБУВ

Реформа корпоративного управління та перспективи її впровадження

На початку березня Президент України В. Зеленський підписав ухвалений Верховною Радою України в лютому Закон про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення корпоративного управління юридичних осіб, акціонером (засновником, учасником) яких є держава. За словами голови Комітету Верховної Ради Д. Наталухи, це нарешті дасть змогу впровадити усі необхідні інструменти для встановлення прозорого та ефективного управління державними компаніями.

Прийняття цього Закону є однією з ключових умов для продовження отримання фінансової підтримки України від Європейського Союзу, МВФ та міжнародних партнерів. До того ж прийняття цього Закону є в переліку реформ, від яких залежить подальше надання Україні військової допомоги від США. Зокрема, про це йшлося в листі до Координаційної платформи донорів від заступника радника Білого дому з нацбезпеки та питань міжнародної економіки М. Пайла.

Проект було підготовлено в координації з Посольством США, Представництвом Євросоюзу, Європейським банком реконструкції та розвитку, Міжнародним валютним фондом, міжнародними інвесторами. Закон підтримала ОЕСР (Організація економічного співробітництва та розвитку), як такий, що сприятиме забезпеченню прозорого та заснованого на заслугах висування, відбору

та перепризначення висококваліфікованих незалежних професіоналів на посади членів наглядових рад державних підприємств (ДП), а також запровадження процедури щорічного оцінювання наглядових рад (запобігання усуненню членів наглядових рад у довільному порядку).

Законодавчі новації, за словами заступника голови Комітету з питань економічного розвитку О. Мовчана, допоможуть вирішити проблему, що виникає, якщо держава є неефективним власником державних підприємств, та збільшать інвестиційну привабливість підприємств державного сектору. Адже наявне на сьогодні поєднання в одній особі функцій власника, управлінця та контролера є неефективним і містить багато корупційних ризиків, – наголосив він.

«Актуальність реформи корпоративного управління державних підприємств після повномасштабного вторгнення РФ в Україну значно посилилася, – заявив керуючий директор ЄБРР з питань Східної Європи та Кавказу Маттео Патроне. – Державні підприємства та муніципальні компанії будуть ключовими одержувачами фінансування для проектів відновлення та реконструкції, тому важливо завершити реформу корпоративного управління і ухвалити відповідний Закон, бо умовою надання такого фінансування з боку донорів та іноземних приватних інвесторів буде впровадження найкращих світових практик

управління, що забезпечуватимуть ефективність і прозорість діяльності держпідприємств». Також він додав, що впровадження цих систем буде життєво важливим для запобігання нецільовому використанню коштів на відновлення і виступатиме маркером довіри для інвесторів.

За даними Міністерства економіки, за станом на початок 2024 р. в управлінні центральних органів державної влади знаходилося 3107 держпідприємств, з яких тільки 859 були працюючими, 433 – прибутковими. При цьому кожне третє визнавалося збитковим або було збитковим і виступало потенційним джерелом фіскальних ризиків, як заявили у відомстві. Чинниками, що перешкоджають ефективному функціонуванню держпідприємств, експерти називають відсутність затвердженої стратегії управління державною власністю та реальної незалежності членів наглядових рад, а також повільну корпоратизацію й низький рівень прозорості і підзвітності.

Ухвалений Закон унормовує багато питань, пов'язаних з діяльністю державних підприємств. Зокрема, це стосується введення Політики державної власності, повноваження з затвердження якої надаються уряду. При цьому Політика винагороди керівників і членів наглядових рад державних підприємств і Державна дивідендна політика будуть частинами Політики державної власності. «Функції держави, як власника, та наглядових рад буде чітко розмежовано, буде побудовано чітку ієрархію встановлення цілей та відповідальності, що сприятиме підвищенню ефективності діяльності компаній», – зазначила заступниця міністра економіки України К. Голубицька.

Документ також передбачає внесення змін до Господарського кодексу, Цивільного кодексу України, а також законів України «Про управління об'єктами державної власності», «Про акціонерні товариства», «Про забезпечення масштабної експансії експорту товарів (робіт, послуг) українського походження шляхом страхування, гарантування та здешевлення кредитування експорту», та «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю».

Загалом ідеться про розширення повноважень наглядових рад щодо затвердження стратегічних планів розвитку та річних фінансових й інвестиційних планів, забезпечувати проведення щорічних незалежних аудиторських перевірок фінансової звітності. Крім того, передбачено передачу відповідальності за затвердження фінансових планів наглядовим радам для усіх без винятку державних компаній, а дивіденди мають затверджуватися суб'єктом управління на підставі пропозиції наглядової ради, наданої на основі державної дивідендної політики. При цьому фінансовий план державного комерційного підприємства має містити окремі фінансові показники у сферах рентабельності, ліквідності та платоспроможності, пов'язані з формуванням державного бюджету, які включатимуться до листів очікування від власника.

Кабінету Міністрів у свою чергу буде надано повноваження визначати порядок оцінки роботи наглядових рад державних компаній, а також передбачається, що уряд погоджуватиме рішення наглядової ради про призначення та звільнення з посад керівників державних господарських об'єднань, підприємств, господарських товариств, функції з управління якими він здійснює. Також з ухваленням законопроекту зміниться процедура винагороди керівників ДП і членів наглядових рад. Політику винагороди, яка міститиме необхідні принципи та методологічні підходи, затверджуватиме уряд, і вже на її основі наглядові ради встановлюватимуть розмір винагороди керівників ДП.

На думку фахівців, реформа державного сектору економіки буде пов'язана, по-перше, з перебудовою корпоративного управління, внаслідок чого виникатимуть спори щодо власності. А це обумовить виникнення питання платоспроможності таких підприємств, їх можливого банкрутства та витрачання бюджетних коштів, що вимагає прозорого й ефективного управління державними компаніями.

Загалом ухвалення цього законопроекту має стати важливим кроком в імplementації

реформи, а його реалізація сприятиме покращенню управління держпідприємствами та дасть змогу повноцінно запровадити сучасні стандарти корпоративного управління в державних компаніях. Отже, маємо сподівання, що прийняття цього Закону забезпечить впровадження кращих практик корпоративного управління в українське законодавство, наблизить українське суспільство до європейських стандартів економічного розвитку та сприятиме якнайшвидшому входженню України у європейське співтовариство (*Статтю*

підготовлено з використанням інформації таких джерел: Судово-юридична газета (<https://sud.ua/uk/news/publication/292392-verkhovnaya-rada-primet-izmeneniya-v-khozyaystvennyu-i-grazhdanskiy-kodeks-kotorye-soderzhatsya-v-plane-reform-ot-ssha-otnositelno-upravleniya-gosudarstvennymi-kompaniyami>); Економічна правда (<https://www.epravda.com.ua/news/2024/02/22/710280>); Укрінформ (<https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3780316-rada-mae-uhvaliti-zakon-sob-zaversiti-reformu-korporativnogo-upravlinna-ebrr.html>).

ЩОДЕННИК БЛОГЕРА *

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Станіслав Федорчук, керівник програми «Постросія» аналітичного центру Українська Стратегічна ініціатива Києво-Могилянської Академії

Визнання геноциду інгушського народу

Верховна Рада прийняла постанову №10344 про визнання права інгушського народу на створення незалежної суверенної національної держави, засудження злочинів Росії проти інгушів та відновлення територіальної цілісності Інгушетії.

Чому це важливо?

23 – 29 лютого 1944 року окупаційною армією ССРСР було здійснено операцію «Чечевиця», внаслідок якої 91,3 тисячі інгушів та 387,2 тисячі чеченців були депортовані. За місяць указом Президіума Верховного Совета ССРСР була ліквідована Чечено-Інгушська АССР.

В планах окупантів було не тільки знищити два народи. А цілковито забрати їхню землю.

Було відчужено високогірні райони де мешкали інгуші, туди масово почали завозити мешканців з Північної Осетії (знайомий кожному українцю сценарій з сучасної війни). В обмін за працю на чужій землі переселенцям надавали чужі оселі та худобу. Аби тримали чужої землі як своїї.

8 900 інгушів, які перебували на службі в армії було відкликано з бойових та тилкових частин та відправлено в депортацію.

Основна частина депортованих інгушів була відправлена до Казахстану (78 тисяч), Киргизстану (2278), решта до Сибіру.

Навіть після смерті Сталіна минуло чимало років, поки інгуші змогли повернутися до своїх домівок, втративши в часі примусової депортації значну частку населення.

Однак, приєднаний до Північної Осетії Пригородський район ніхто не став повертати до відновленої Чечено-Інгушської АССР.

Мітинги та протести, в тому числі, найбільший, який відбувся в Грозному в 1973 році та тривав три дні – розігнали за допомогою окупаційних військ.

Коли в червні 1992 року було проголошено відновлення Інгушської республіки, росіяни одразу передали різні види озброєнь, техніки та боєприпасів Північній Осетії. У вересні 1992 року почалися перші вбивства інгушів.

20 жовтня 1992 року БТРом Північної Осетії була розчавлена 13 річна дитина, Мадіна Гадаборшева.

* Збережено стиль і граматику оригіналу

Тисячі автоматів, ГРАДИ, броньовані машини росіян були передані не просто новосформованим «силам самооборони» Північної Осетії, вони передавалися за умов чіткого застосування проти інгушського населення Пригородського району.

Вже 28 жовтня 1992 року рада безпеки рф прийняла рішення про Об'єднане командування федеральних військ та республіканських сил оборони.

Але перед тим, росія активно інвестувала в усі сталіністські проекти на території Північної Осетії та Південної Осетії, збираючи групи маргіналів та криміналу для майбутньої операції з геноциду.

Починаючи з 30 жовтня 1992 року до 4 листопада 1992 року російська окупаційна армія здійснила артилерійські обстріли сіл, знищуючи не тільки інгушські загони самооборони, які були нечисленні й не становили великої загрози, а й чимало цивільних будівель.

Наступними за ними рухалися війська «сил оборони» Північної Осетії, які мали на руках по і м е н і списки всіх інгушів, які повернулися до власних домівок після депортації. Слідом за ними рухалися банди з Південної Осетії.

Це була повномасштабна етнічна чистка в якій брали участь представники Міністерства оборони рф, МВД, Державний комітет з надзвичайних ситуацій.

Створений російською імперією «осетино-інгуський конфлікт», був черговим прикриттям російської війни проти інгушського народу, який дивом залишився живим після депортації 1944 року.

В заручники було взято 1100 осіб (це за даними генеральної прокуратури рф), 490 осіб було вбито, 457 поранено. Станом на сьогодні 208 людей вважаються пропалими без вісті.

Етнічна чистка проведена російськими військами та «силами оборони» Північної Осетії призвела до того, що з 17 населених пунктів де мешкали інгуші на території Пригородного району залишилося лише 3.

З загальної кількості 4000 інгушських квартир та будинків вцілило лише 800. Дві третини були розграбовані та зруйновані цілком.

Оцінки втрат історичних пам'яток інгуського народу в цьому геноциді оцінюють в 90%. Окупантам потрібно було стерти з землі не тільки представників інгуського народу, їхні будинки, але й пам'ять про їхнє життя на землі.

Десятки тисяч інгушів стали біженцями.

Виконавцями та організаторами геноциду стали відомі особи – Сергій Шойгу, який тоді очолював міністерство надзвичайних ситуацій, генерал-полковник Геннадій Філатов і віцепрем'єр рф Георгій Хіжа.

Для здійснення етнічної чистки в операції брало участь майже 35 тисяч російських військ, а також 33 тисячі осетинських формувань, що сукупно перевищувало загальну кількість всіх (!) інгушів у Пригородному районі.

росія імітувала розслідування геноциду інгушів в 1990-х роках, для людей з міцними нервами залишилися протоколи допитів Шойгу, який прямо визнавав, що саме він віддав наказ видати зброю осетинським «силам оборони», а також, що він «не знав», що слідом за російською окупаційною армією йдуть здійснювати етнічну чистку бандформування з Північної та Південної Осетії.

Важлива деталь. Сергій Шойгу даючи відповідь чому він приїхав до Владикавказу та брав участь в подіях, зазначив, що він «мав досвід» врегулювання «осетино-грузинського конфлікту», тобто був доконаним спеціалістом з знищення та депортації народів.

Жодна кривда російських окупантів не буде забута. Ані здійснена українцям, ані іншим народам, яким не повезло жити поруч з росією.

Аби бути вільним, варто не закривати очі на кривду інших. Світ не хотів бачити геноциду інгушів, чеченців, українців. Саме це надихало російську імперію чинити геноциди далі.

Україна має стати центром антиколоніального спротиву всіх поневолених росією народів. Ми відспіваємо імперію всіма мовами (https://censor.net/ua/blogs/3475708/viznannya_genotsidu_ngushskogo_narodu). – 2024. – 27.02).

Блог на сайті «Українська правда»

Про автора: Олексій Гончаренко, народний депутат України

Три найголовніші проблеми ВПО в Україні: що потрібно змінити?

З початком повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України почалося масове переміщення населення в середині країни і виїзд мільйонів за кордон.

Складно сказати точну кількість ВПО, але, за даними Мінсоцполітики, в Україні офіційно зареєстровано понад 4,8 млн внутрішньо переміщених осіб. Серед областей, де найбільше ВПО: Донецька (550 тис. осіб), Харківська (523 тис. осіб), Дніпропетровська (466 тис. осіб) та Київ (410 тис. осіб).

За інформацією Євростату, статус тимчасового захисту в країнах ЄС на кінець 2023 року мали понад 4,3 млн громадян України. Основними країнами ЄС, які надали тимчасовий захист були Німеччина (1,3 млн осіб; 29,0% від загальної кількості), Польща (955 тис. осіб; 22,1%) і Чехія (373 тис. осіб; 8,7%).

З-поміж багатьох проблем внутрішньо переміщених осіб в Україні виокремлюються три основні, які треба нагально вирішувати: житло, виплати, робочі місця.

Житло

Починаючи з 24 лютого 2022 року через збройну агресію було зруйновано та пошкоджено майже 160 тис. будинків.

Люди були вимушені шукати нові домівки. Через відсутність достатньої кількості житлових приміщень, через відсутність адекватної допомоги з боку уряду, внутрішньо переміщені особи часто приймають рішення про виїзд за кордон або передчасно повертаються до покинутого місця проживання.

Найголовніша проблема, що стоїть перед ВПО – висока вартість оренди житла, незадовільні умови проживання в тимчасовому житлі, особливо для родин з дітьми, людей з інвалідністю, відсутність тимчасового та соціального житла в громадах, не всі ВПО мають доступ до існуючих програм кредитування житла від держави.

Тут потрібно діяти Уряду разом з громадами. Тому наразі основні дії, які потрібно зробити:

- удосконалення законодавства щодо будівництва житла для ВПО;
- запровадження сприятливих умов кредитування для ВПО;
- проведення аудиту та інвентаризації усіх потенційно придатних для проживання приміщень в Україні;
- переведення будинків місцевої комунальної власності в соціальне житло;
- запровадження механізму залучення коштів для будівництва соціального житла.

Виплати

Наступна тема, яка є в так званому «топі» проблем – виплати та фінансова підтримка.

Грошова допомога від держави є вкрай необхідною, особливо у випадку, коли людина втратила дім, майно, всі засоби для існування.

Нині близько 2,6 мільйонів отримують виплати, за прогнозами ця кількість отримувачів допомоги з 1 березня 2024 року зменшиться на 170 тисяч.

Уряд жаліється, що зменшення виплат для ВПО пов'язане з зменшенням надходжень до бюджету. Це можна зрозуміти виходячи з того, що Україна втратила до 30 відсотків ВВП і продовжує нести втрати пов'язані з війною.

Але саме тут і настає найголовніше, що треба змінити. Змінити підхід.

Перше – зробити акцент на дітях. Наше майбутнє – це діти. Базова підтримка має бути для родин з дітьми. Держава має гарантувати виплати для ВПО з дітьми.

Друге – виплати та допомога ВПО по ПОТРЕБАМ. Тобто нам потрібно створити систему з електронним кабінетом ВПО, де кожен може залишати те, що йому необхідно і далі закривати ці потреби за допомогою держави та міжнародних донорів.

Це вирішить проблему з виплатами та зробить їх адресними, що покращить інтеграцію ВПО та створить умови де держава допомагає тим, кому це дійсно потрібно.

Робочі місця

Люди, які покидають свої домівки через бойові дії, небезпеку – змушені переїжджати та не тільки шукати житло. Необхідно знайти роботу, необхідно годувати сім'ю, утримувати дітей. Пошук роботи може

займати час, особливо, коли люди мають якісь вузькопрофільні професії, які можуть не мати попиту в місті, селі чи селищі, куди вони переїхали.

Під час пошуку роботи внутрішньо переміщені зазнають суттєвих труднощів, зокрема:

- брак вакансій за спеціальністю та рівнем освіти;
- наявні робочі місця пропонують з дуже низькою заробітною платою;
- небажання роботодавця наймати на роботу внутрішньо переміщених осіб;
- недостатньо професійних навичок та досвіду роботи для працевлаштування на наявні вакансії.

Крім того, серед ВПО дуже багато самотніх жінок, які б може і хотіли піти на роботу, але не мають на кого залишити дитину через недостатню кількість у громадах дитячих садочків та ясел.

Вразливою категорією є люди передпенсійного віку. Вони не мають такої підтримки як пенсійна виплата, а на роботу їх брати не хочуть через вік.

Також роботодавці не бажають іноді брати внутрішньо переміщених осіб на роботу, побоюючись, що ті скоро повернуться в свої громади.

Як покращити ситуацію?

- Стимулювання відкриття власного підприємництва;
- Створення податкових знижок для роботодавців, які наймають на роботу ВПО;
- Перенавчання ВПО за професіями, які мають попит саме у регіоні де вони знаходяться.

Завдання державної політики стосовно ВПО має бути чітким та зрозумілим – збереження в країні, якомога більше сімей з дітьми та забезпечення інтеграції ВПО в тих регіонах де вони знаходяться. Це зупинить відтік людей за кордон та збереже можливість на економічний розвиток на майбутнє.

Державна політика зараз виглядає не системною та має відсутність персонального підходу, що створює навпаки умови для виїзду ВПО за кордон та втратою економічно активного населення.

ВПО – це не навантаження на систему, це наші громадяни, яким ми маємо допомогти реінтегруватися в суспільство. І це можна зробити з НАЯВНИМИ ресурсами. Просто треба змінити підхід (<https://blogs.pravda.com.ua/authors/goncharenko/65e857854edc4/>). – 2024. – 06.03).

Блог на сайті «Судово-юридична газета»

Про автора: Владислав Цукуров, суддя-спікер Білоцерківського міськрайонного суду Київської області

«Повернути не можна залишити»: окремі аспекти повернення безпідставно набутого майна в сучасних умовах

Ризик будь-якої помилки державного органу повинен покладатися на саму державу, а помилки не можуть виправлятися за рахунок осіб, яких вони стосуються.

Здавалося б очевидним, що безпідставно набуте майно має бути повернуто. Згадку про відповідний обов'язок набувача ми можемо знайти у найдавніших правових пам'ятках людства, наприклад, у Зведенні законів Хаммурапі (XVIII ст. до н.е.). Майже незмінним указаний принцип існує і сьогодні.

Так, вже у першій статті Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод закріплено, що кожна фізична або юридична особа має право мирно володіти своїм майном. Ніхто не може бути позбавлений своєї власності інакше як в інтересах суспільства і на умовах, передбачених законом і загальними принципами міжнародного права.

Відповідно до частини 4 статті 41 Конституції України ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності. Право приватної власності є непорушним.

Імперативний обов'язок, за яким набувач зобов'язаний повернути законному власнику безпідставно набуте майно, закріплено у частині 1 статті 1213 Цивільного кодексу України.

Утім, воєнний стан додає особливостей у окреслену проблематику.

Наприклад, усі соціальні виплати в Україні здійснюються органами державної влади та місцевого самоврядування. При вирішенні питання про наявність у особи права на такі виплати відповідні органи збирають інформацію про особу, а також здійснюють звіряння наданої нею інформації з відомостями, наявними у Державної податкової адміністрації України, Пенсійного фонду України, Державного департаменту нагляду за додержанням законодавства про працю, державних реєстрах та контрольно-ревізійних органах цільового використання коштів.

Проте, лише за офіційними даними Держспецзв'язку лише у 2023 році кількість кібератак, у порівнянні з 2022 роком, зросла на 15,9% та становила 2543 випадки. Крім того, безпосередньо аналітиками безпеки було зафіксовано та оброблено 1105 кіберінцидентів, що на 62,5% більше, ніж за результатами 2022 року. Приблизно чверть кібератак було спрямовано на міністерства та інші органи державної влади, а також органи місцевої влади.

У Постанові № 263 від 12.03.2022 року Кабінет Міністрів України передбачив, що на період дії воєнного стану міністерства, інші органи виконавчої влади, державні та комунальні підприємства, установи, організації, що належать до сфери їх управління, для забезпечення належного функціонування інформаційних, інформаційно-комунікаційних та електронних комунікаційних систем, публічних електронних реєстрів, володільцями (держателями) та/або адміністраторами яких вони є, та захисту інформації, що обробляється в них, а також захисту державних інформаційних ресурсів, можуть, зокрема, зупиняти, обмежувати роботу інформаційних, інформаційно-комунікаційних та електронних комунікаційних систем, а також публічних електронних реєстрів.

Утім, робота єдиних інформаційно-аналітичних систем, державних реєстрів та баз даних не є стабільною, що значно ускладнює дії органів влади зі збору та звіряння інформації, що може призвести до збільшення сум безпідставно виплачених коштів. У таких

ситуаціях, часто у діях набувачів відсутні ознаки недобросовісності і вони потребують особливого правового захисту.

Крім того, багатогранність та різноманітність суспільних відносин зумовлює виникнення цілої низки виключень із встановленого у частині 1 статті 1213 Цивільного кодексу України правила.

Одне із них закріплено у статті 1215 Цивільного кодексу України. Згідно з приписами пункту 1 частини 1 указаної статті не підлягає поверненню безпідставно набути: заробітна плата і платежі, що прирівнюються до неї, пенсії, допомоги, стипендії, відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю, аліменти та інші грошові суми, надані фізичній особі як засіб до існування, якщо їх виплата проведена фізичною або юридичною особою добровільно, за відсутності рахункової помилки з її боку і недобросовісності з боку набувача.

Таким чином, перераховані виплати не підлягають поверненню за умови, якщо особа, котра зробила такі виплати, здійснила їх, по-перше, добровільно, по-друге, за відсутності рахункової помилки з її боку і, по-третє, за відсутності недобросовісності з боку набувача.

І якщо із першими двома умовами на практиці проблем у більшості випадків не виникає, то із третьою – ситуація складніша.

Із комплексного аналізу положень цивільного законодавства України та практики Верховного Суду можливо зробити висновок про те, що законодавець пов'язує повернення надмірно отриманих коштів, наданих у вигляді заробітної плати і платежів, що прирівнюються до неї, пенсії, допомоги, стипендії, відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю, та інших грошових сум, наданих фізичній особі як засіб до існування, саме з недобросовісністю набувача, яку згідно зі ст. 81 Цивільного процесуального кодексу України має довести позивач. При цьому правильність виконаних розрахунків, за якими була проведена виплата, а також добросовісність набувача презюмуються (постанови ВС від 04.02.2019 року у справі

№266/2069/17, від 04.02.2019 року у справі № 532/1191/17, від 13.11.2019 року у справі №332/2805/18 тощо).

Тепер проілюструємо наведене на прикладі правовідносин, які виникають при призначенні й виплаті допомоги по безробіттю та житлової субсидії.

Специфіка вказаних правовідносин часто полягає у підставах їхнього виникнення.

Так, для виникнення правовідносин, змістом яких є призначення та виплата допомоги по безробіттю, необхідне настання юридичного факту – звернення особи до центру зайнятості із відповідною заявою, до якою має бути додано пакет документів, перелік яких є чітко затвердженим.

У провадженні автора даної статті, як судді, перебувала справа №357/11842/20, у якій особа при зверненні до центру зайнятості не повідомила працівників центру про факт перебування у стані тимчасової втрати працездатності за станом здоров'я.

При ухваленні рішення судом було враховано, що форму заяви про надання (поновлення) статусу безробітного затверджено наказом Міністерства соціальної політики України №1911 від 19.12.2018 року. У такій формі від імені заявника машинописним способом зазначається вичерпний перелік даних, які має бути повідомлено заявником шляхом їх підкреслення. Серед таких даних відсутні відомості про факт перебування особи у стані тимчасової втрати працездатності.

Пунктами 4 та 17 Порядку реєстрації, перереєстрації безробітних та ведення обліку осіб, які шукають роботу, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 19.09.2018 року №792, закріплено вичерпний перелік документів та інформації, які мають надати особи, які шукають роботу, для взяття на облік у центрі зайнятості та надання статусу безробітного. В указаному переліку відсутні дані про факт перебування особи у стані тимчасової втрати працездатності, а також про документи, який підтверджують такі дані.

З огляду на викладене, суд дійшов до висновку про те, що твердження позивача – центру зайнятості, про недобросовісність

відповідача є помилковими. Постановою Київського апеляційного суду рішення міськрайонного суду залишено без змін.

У свою чергу, в правовідносинах у сфері нарахування та виплати житлової субсидії на практиці часто трапляється таке.

До 2018 року питання призначення та виплати житлових субсидій було врегульовано Положенням про порядок призначення та надання населенню субсидій для відшкодування витрат на оплату житлово-комунальних послуг, придбання скрапленого газу, твердого та рідкого пічного побутового палива, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 21.10.1995 року №848.

27.04.2018 року Кабінетом Міністрів України прийнято постанову №329, якою впроваджено оновлений порядок надання житлових субсидій.

Однією з новел законодавства став обов'язок заявників подавати відомості про доходи не лише учасників домогосподарства, а і осіб, члени сім'ї яких не зареєстровані за адресою домогосподарства та осіб, які зареєстровані в житловому приміщенні (будинку), але фактично в ньому не проживають.

Пунктом 2 указаної постанови було визначено, що з 01.05.2018 року призначення житлової субсидії здійснюється лише після подання нових заяви і декларації, якщо у складі домогосподарства є, зокрема, особи, члени сім'ї яких не зареєстровані за адресою домогосподарства та особи, які зареєстровані в житловому приміщенні (будинку), але фактично в ньому не проживають.

Утім, поширеною є практика, коли органи соціального захисту населення здійснюють нарахування та виплату житлової субсидії членам таких домогосподарств у автоматизований спосіб без звернення останніх із відповідними заявою та декларацією.

У подальшому органи соціального захисту населення звертаються до суду із позовними вимогами про стягнення безпідставно виплачених сум житлової субсидії. Недобросовісність набувачів при цьому пояснюють невиконанням з боку останніх обов'язку у разі зміни складу зареєстрованих

(фактично проживаючих) у житловому приміщенні (будинку) осіб, складу сім'ї члена домогосподарства подати нові заяву та декларацію, з огляду на приписи п.16 указаної постанови.

Проте, вочевидь, у багаточисельних випадках коли після 2018 році не відбулося звернення особи із відповідною заявою та декларацією – така позиція є хибною.

Відтак, у означених умовах відсутні ознаки недобросовісності з боку набувачів.

Як зазначила Велика Палата Верховного Суду, потреба виправити минулу «помилку» не повинна непропорційним чином втручатися в нове право, набуте особою, яка покладалася на легітимність добросовісних дій державного органу. Іншими словами, державні органи, які не впроваджують або не дотримуються своїх власних процедур, не повинні мати можливість отримувати вигоду від своїх протиправних дій або уникати виконання своїх обов'язків. Ризик будь-якої помилки державного органу повинен покладатися на саму державу, а помилки не можуть виправлятися за рахунок осіб, яких вони стосуються (постанова від 05.07.2023 року у справі №912/2797/21).

Такий принцип «належного урядування» було підкреслено й у рішенні ЄСПЛ у справі «Рисовський проти України» від 20.10.2011 року. Суд наголосив на важливості цього принципу, який передбачає, що у разі, коли йдеться про питання загального інтересу, зокрема, якщо справа впливає на так основоположні права людини, як майнові права, державні органи повинні діяти вчасно та в якомога послідовний спосіб. Зокрема, на державні органи покладено обов'язок запровадити внутрішні процедури, які посилять прозорість і ясність їхніх дій, мінімізують ризик помилок і сприятимуть юридичній визначеності у цивільних правовідносинах, які зачіпають майнові інтереси. Принцип «належного урядування», як правило, не повинен перешкоджати державним органам виправляти випадкові помилки, навіть ті, причиною яких є їхня власна недбалість. Будь-яка інша позиція була б рівнозначною, *inter alia*, санкціонуванню неналежного розподілу обмежених державних ресурсів, що саме по собі

суперечило б загальним інтересам. З іншого боку, потреба виправити минулу «помилку» не повинна непропорційним чином втручатися в нове право, набуте особою, яка покладалася на легітимність добросовісних дій державного органу. Іншими словами, державні органи, які не впроваджують або не дотримуються своїх власних процедур, не повинні мати можливість отримувати вигоду від своїх протиправних дій або уникати виконання своїх обов'язків. Ризик будь-якої помилки державного органу повинен покладатися на саму державу, а помилки не можуть виправлятися за рахунок осіб, яких вони стосуються.

Таким чином, як у окреслених, так і багатьох інших випадках, органами державної влади не завжди належним чином реалізується власний імперативний обов'язок щодо здійснення перевірки, надання особі спеціального статусу та нарахування і здійснення виплат, а також збору необхідної інформації без звернення громадян.

При цьому варто зазначити, що при наданні оцінки добросовісності або недобросовісності набувача у окреслених правовідносинах, суд також має дослідити повноту реалізації обов'язків відповідними органами державної влади та місцевого самоврядування щодо вжиття заходів, спрямованих на недопущення безпідставних виплат. Намагання виправити допущену органом влади помилку в минулому не може перекладати на громадянина її негативні наслідки (<https://sud.ua/uk/news/blog/295694-povernuti-ne-mozhna-zalishiti-okremi-aspekti-povernennya-bezpidstavno-nabutogo-mayna-v-suchasnikh-umovakh>). – 2024. – 14.03).

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Віктор Мазярчук, голова правління Центру досліджень фіскальної політики

Наскільки ефективно працює Рахункова палата?

Рахункова палата на порозі великих кадрових змін. 15 березня цього року закінчується термін повноважень семи членів інституції.

Кадрові перестановки можуть створити період нестабільності, але водночас вони відчиняють двері для нових ідей, перспектив та можливостей. Рахункова палата має унікальний шанс переглянути свою діяльність, визначити нові актуальні пріоритети та впровадити необхідні зміни для покращення ефективності своєї роботи.

Експерти Центру досліджень фіскальної політики проаналізували діяльність Рахункової палати за 2019-2023 роки. Ось наші ключові рекомендації.

Проблему дублювання повноважень між Рахунковою палатою та Державною аудиторською службою України у частині фінансового аудиту необхідно вирішити законодавчо.

Про це говорять і наші міжнародні колеги. Потрібно внести зміни в низку нормативних актів для чіткого розподілу повноважень між органами і вирішити юридично це питання. Також необхідно переглянути законодавство, щоб розширити повноваження РП на всі публічні фінанси.

Підвищити якість планування аудитів, щоб уникнути постійних змін у річному плані діяльності.

Лише дві третини пропозицій членів Рахункової палати включаються в щорічний план, відповідно 10% пропозицій – це їхні зміни до плану, 2% – пропозиції від народних депутатів чи громадських організацій. Існують також позапланові обов'язкові аудити, які, відповідно до закону про Рахункову палату, інституція зобов'язана проводити.

Більшість пропозицій до плану роботи подаються без належного обґрунтування та ідентифікації оцінки ризиків. У тих випадках, де присутня оцінка ризиків, вона викладена досить розмито (наприклад: значне збільшення видатків, незадовільний стан об'єктів, низький рівень освоєння бюджетних коштів тощо).

Посилити виконавську дисципліну серед членів Рахункової палати.

Члени Рахункової палати планують процес проведення аудитів формально та надто оптимістично оцінюють терміни їх проведення. Це призводить до того, що більшість аудитів

завершується з великою затримкою, яка в середньому становить 4 місяці. Затримка впливає на терміни початку наступних аудитів через обмежену кількість аудиторів в РП.

Запровадити постійний моніторинг рекомендацій РП.

Зараз частина рекомендацій Рахункової палати залишається невиконаною або виконується формально. Більшість з них не відповідає SMART-критеріям. Вони можуть бути погано сформульованими, дуже узагальненими, нечіткими.

РП не здійснює оцінку впливу наданих/ запроваджених рекомендацій на урядові політики, а також не проводить постійного моніторингу їх виконання. Така оцінка проводиться виключно під час повторного аудиту.

Оновити підходи в РП до управління персоналом та встановити нові КРІ для них.

На сьогодні не заповнена третина штатного розпису (235+ вакантних посад). Окремі працівники апарату РП не володіють необхідними компетенціями, як *hard* та *soft-skill* знаннями, іноземними мовами та комп'ютерною технікою.

Система оплати праці членів РП визначена законом, проте вони самостійно встановлюють собі додаткові доплати, які формують за рахунок вакантних посад (середньомісячна зарплата втричі перевищує визначену законом) (https://lb.ua/blog/victor_mazyarchuk/603188_naskilki_efektivno_pratsyuie.html). – 2024. – 13.03).

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Дмитро Лубінець, уповноважений Верховної Ради України з прав людини

Частина гібридної війни та спроба привласнити чуже: псевдовибори на ТОТ України

На тимчасово окупованих територіях України росіяни готуються до проведення нелегітимних виборів президента Росії. Йдеться про окремі частини тимчасово окупованої Запорізької, Херсонської, Донецької,

Луганської області, а також Автономну Республіку Крим та місто Севастополь. Псевдоголосування призначили на 15-17 березня 2024 року.

Окупанти активно готуються до “виборів”: списки та агітація

Наразі зі ЗМІ відомо, що окупанти на ТОТ України активно агітують взяти участь у псевдоголосуваннях місцевих мешканців. Росіяни навіть складають списки тих, хто нібито буде голосувати за місцем проживання.

Проте вони не тільки агітують, але й намагаються знайти людей, які не бажають йти на “вибори”. А також вивчають сторінки місцевих мешканців у соціальних мережах.

Ймовірно жителів ТОТ будуть примушувати голосувати на псевдовиборах і шляхом обходу квартир та будинків, що відбувається за участі озброєних російських військових.

Юридично нікчемні – найкращий опис для “виборів” під дулом автоматів

Проводячи вибори на ТОТ, Росія має свої цілі. Першочергово, це кроки для того, щоб легітимізувати свою окупацію. Росіяни роблять це і тому, щоб залучити мешканців ТОТ у політичну сферу життя РФ та показати, що нібито жителі ТОТ роблять свої дії свідомо.

Насправді результати “виборів” не можуть мати жодної юридичної сили.

Зі сторони РФ це ігнорування норм міжнародного права та нехтування правами людини. Росія таким чином порушує Конституцію та закони України, міжнародні акти, зокрема Статут Організації Об’єднаних Націй (ООН).

Це стосується не тільки “виборів” у 2024 році, але й усіх попередніх псевдоголосувань і референдумів, які РФ намагалася провести на ТОТ протягом 10 років збройної агресії проти України.

Громадяни України на ТОТ – жертви політики РФ

Багато жителів вимушені примусово брати участь у псевдоголосуваннях, оскільки це прямо несе загрозу їхньому життю. Тому на запитання, чи передбачена відповідальність для громадян України за участь у “виборах” коректною буде відповідь: чинне українське

законодавство не передбачає кримінальну або будь-яку іншу відповідальності лише за факт участі, в тому числі примусової, у так званих “виборах”, які готує РФ на ТОТ України.

Проте варто нагадати, що особи, які беруть участь в організації та проведенні незаконних виборів або референдумів на ТОТ, чи ж публічно закликають до їхнього проведення, понесуть відповідальність відповідно до Кримінального кодексу України за статтею про колабораційну діяльність (частина п’ята статті 111-1 КК України).

“Вибори” на ТОТ – частина гібридної війни

З 2014 року в Україні Росія намагається досягти своїх військових і політичних цілей, зокрема, і завдяки пропагандистським кампаніям. Вони спрямовані не тільки на росіян, але й на українців і міжнародну аудиторію.

Цілком зрозуміло, що “вибори” у 2024 році будуть використовувати для картинки на телебаченні. Росія залучатиме до цього свої пропагандистські медіа, «рупорів Кремля» та ймовірно навіть іноземних журналістів.

Мета цього – зробити видимість законності не тільки для внутрішньої аудиторії, але й для громадян інших країн. Важливо, щоб міжнародні партнери та іноземні журналісти не були залучені до висвітлення подій на ТОТ України, пов’язаних із псевдовиборами.

На незаконність – має бути реакція!

Реакція має бути не тільки зі сторони українських державних органів, але й міжнародних партнерів. Тому я, як Омбудсман України, звернувся до представників інших країн світу та іноземних організацій, щоб вони:

- Рішуче засудили дії РФ щодо проведення цих псевдоголосувань на ТОТ та не визнавали результати “виборів”;
- Засвідчили підтримку територіальній цілісності та незалежності України, продовжували підтримувати нашу державу в усіх напрямках;
- Сприяли припиненню війни та виведенню Росією військ з території України з метою дотримання норм міжнародного права та припинення порушень прав людини.

Демократичні країни мають бути за демократичні “вибори”, а не таке беззаконня зі сторони РФ: під дулом автоматів і з примусово виданими паспортами (https://lb.ua/blog/dmytro_lubinet/603335_chastina_gibridnoi_viyuni_sproba.html). – 2024. – 14.03).

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Павло Калениченко, кандидат юридичних наук, адвокат, старший солдат

Військові нагороди: як реформувати систему й підвищити справедливість і ефективність

Мотивація військовослужбовців – це одна з найважливіших складових воєнного успіху. Не секрет, що мотивація протягом тривалої війни знижується в будь-якій армії: стомленість, втрати, відсутність осяжної перспективи завершення війни є тому причинами. Втім чи не найбільшим приводом для демотивації військових є відчуття несправедливості – розуміння того, що частина чоловіків вільотно проживає цивільне життя, в той час як інші повинні перебувати у повсякчасній смертельній небезпеці по пояс в багні на передовій. Тому підвищення мотивації військовослужбовців – завдання для командування і замполітів «із зірочкою».

Серед інструментів підвищення мотивації є й підвищення патріотизму, ненависті до ворога, побратимства, окреслення перспективи й ситуації на фронті. А зрештою і справедлива мобілізація грає величезну роль. Проте є й формальні засоби підтримки мотивації – військові нагороди. Їх в жодному разі не варто недооцінювати: про подвиг військовослужбовця може знати він сам і його побратими. Втім саме військова нагорода є доказом подвигу, тим, що військовий може пред’явити своїм рідним і друзям, відзнакою, якою не побратими, а сама держава і суспільство визнають мужність солдата і підтверджують героїзм його чину.

Військові нерідко заявляють, що нагороди не є важливими для них. Втім не слід обманюватись такими думками. На ділі переважна більшість

військовослужбовців цінує свої нагороди, вважає їх справедливо наданими і пильно їх оберігає.

Що найважливіше – справедливе нагородження підвищує мотивацію бійців; несправедливе нагородження або непередставлення до нагород тих, хто їх насправді заслуговує, – суттєво демотивує військових. Притому демотивує як несправедливо нагороджених або обділених, так і решту особового складу.

Одне слово, якщо ми хочемо перемогти, система надання військових нагород повинна бути максимально справедливою і ефективною.

Не можна сказати, що держава і військове командування не знають цього. У липні минулого року було проведено реформу відзнак Головнокомандувача Збройних Сил України, введено нові нагороди, серйозно удосконалено ієрархію нагород. Вводились й інші державні нагороди, адаптовані до потреб воєнного часу.

Втім система надання нагород страждає серйозними недоліками, які вкрай негативно впливають на мотивацію війська.

Що ж це за недоліки?

1. Бюрократизація процесу. Подання на нагороди проходять довгий шлях по вертикалі: від роти до батальйону, від батальйону до бригади і вище. На будь-якому щаблі цієї вертикалі подання може бути повернене через неправильний шрифт, невірні відступи від краю аркуша, численні формальні вимоги до подання. Це критично впливає на оперативність нагородження бійців.

2. Повільність розгляду. Довгий шлях розгляду подань на нагородження (і через бюрократичність процесу, і через брак фахівців, котрі займаються обробкою подань на нагороди) суттєво негативно впливає на ефективність всієї системи нагород. На шляху до своєї нагороди боєць може загинути, перевестись в інший підрозділ, демобілізуватись. Військові частини регулярно оновлюють штатний розпис своїх підрозділів. У них регулярно бійці одержують нові військові посади. Крім того, військові періодично одержують і нові військові звання. У таких випадках, навіть в разі зміни звання чи посади одного бійця, подання на всіх бійців

роти потрібно змінювати, перепідписувати і переподавати, що вкрай затримує нагородження військових.

3. Відсутність уніфікації. Існує три основні джерела військових нагород: держава, що надає державні нагороди; Міністерство оборони України, що нагороджує своїми нагородами; Головнокомандувач ЗСУ, який нагороджує відповідно своїм арсеналом нагород. Окрім того, відзнаки звичайно надають командири бригад, батальйонів, рот, голови районних держадміністрацій тощо. За такої системи боєць може одержати військову нагороду вищого ступеню в одному з джерел, в той час як в іншому він одержав би нижчу за ієрархією нагороду. Це аж ніяк не сприяє справедливості в процесі нагородження військових.

4. Відсутність пов'язаності нагородження й оборонної стратегії в той чи інший період часу. Нагороди видаються за подвиги, що оцінюються хаотично і несистемно. В той же час очевидно, що, якщо армія перебуває у наступі, вищі нагороди повинні одержувати бійці, які досягли успіхів саме у наступі. Коли військо займає оборону, інші діяння повинні тлумачитись як такі, що заслуговують на вищі нагороди.

5. Відсутність реальних додаткових стимулів, що несуть з собою нагороди. Більшість військових нагород передбачають деякі пільги для їхніх кавалерів, на кшталт безкоштовного проїзду в громадському транспорті. Проте, чесно кажучи, практично всі ці пільги передбачає і статус учасника бойових дій. Тож вони не несуть реального стимулу досягати нагород своєю службою.

Задля підвищення мотивації армії держава повинна провести реформу нагородження військових. Які зміни потрібно впровадити і на яких засадах повинна базуватись система нагородження військовослужбовців?

Система нагородження військових повинна:

- бути справедливою;
- бути оперативною;
- має містити мінімальні формалістичні вимоги до подань;
- бути уніфікованою;
- виходити зі стратегічних пріоритетів оборони на певний момент;

- супроводжуватись реальними додатковими заохоченнями.

Всі нагороди поділяються на: а) нагороди за подвиг (наприклад, Орден «За мужність»); б) нагороди за участь в бойових діях (відзнака «За оборону Київщини» та інші), в) нагороди за факт (медаль «За поранення» «Комбатантський хрест» тощо) і г) нагороди за вислугу (медаль «10 років сумлінної служби»).

Тут слід зазначити, що поширену практику, коли окремі органи державної влади видають на підрозділ обмежену кількість нагород за участь в бойових діях (як було, скажімо, з нагородою «За оборону Харківщини») повинно бути припинено – нагороду за участь у певних бойових діях повинні отримувати всі, хто в таких діях участь брав, а не п'ять чоловік з роти, оскільки виділено всього п'ять нагород. Підхід з виділенням обмеженої кількості нагород за участь демотивує бійців, котрі брали участь в таких же бойових діях, але нагороду не отримали.

Втім, говорячи про всі типи нагороди, гадаємо, варто зосередитись на наступних змінах:

1. Справедливість. Всі діяння і всі державні нагороди повинні бути кваліфіковані за уніфікованою системою балів за чіткою ієрархією. Замполіти не повинні представляти військовослужбовця до тієї або іншої нагороди за подвиг, а лише подавати разом з командиром тих або інших військовослужбовців до нагород і детально розписувати здійснені військовим дії. Саме комісія з призначення нагород повинна вирішувати яку нагороду слід призначати за певне діяння. Але визначати це не на власний розсуд, а враховуючи те, яка з нагород відповідає за кількістю балів кількості балів, призначених за певну дію бійця. При тому бали повинні варіюватись і в межах одного діяння (так, скажімо, знищення 10 окупантів повинно оцінюватись вище за знищення 5 ворогів). Такий підхід зробить систему нагород прозорішою і значно зменшить наявну на сьогодні практику, коли бійці, котрі вчинили важливіше і мужніше діяння, із суб'єктивних причин одержують нижчу нагороду за тих, хто здійснив «менший» подвиг.

2. Оперативність. Штаби військових частин повинні мати достатню кількість співробітників, відповідальних за опрацювання подань на нагородження бійців, заступники командирів з морально-психологічного забезпечення мають контролювати роботу замполітів з подання бійців на нагороди. Неefективних замполітів слід замінювати успішнішими військовослужбовцями. Верифікація подвигу повинна проводитись у разі виникнення сумнівів щодо його здійснення у комісії з надання нагород і проводитись передусім через отримання пояснень від свідків подвигу і безпосереднього командира бійця, якого представляють до нагороди. Повинні бути введені максимальні строки розгляду подань на нагородження бійців на кожному етапі розгляду подання. Втім слід запровадити і механізм оскарження відмови в задоволенні подання на нагороду.

3. Дебюрократизація. Варто запровадити як єдиний електронний реєстр військовослужбовців, так і електронний реєстр виданих нагород і представлених до нагород. Зрозуміло, дані реєстри повинні мати найвищий ступінь захисту (імовірно сервери з даними повинні розміщуватись у країнах НАТО). Чинні посади і військові звання бійців, представлених до нагород, повинні перевірятись співробітниками штабів (і оновлюватись у разі потреби) з указаних реєстрів. Малозначні відступи від стандартів (на кшталт шрифтів, відступів і т. ін.) не повинні призводити до повернення подань з нагородами.

4. Уніфікованість. Незважаючи на різність джерел нагород, рішення про нагородження повинна приймати одна комісія, що повинна розглядати подання на нагороди, складені за єдиним стандартом. Це не означає, що будь-яке з джерел нагород (як і органи місцевого самоврядування, громадські організації тощо) не вправі видавати окремі відзнаки, які втім військовими нагородами вважатись не повинні. Такий підхід унеможливить різне тлумачення однотипних подвигів різними органами.

5. Пов'язаність нагород з пріоритетами оборони на певний момент. Як зазначалось, держава повинна нагороджувати військових

за подвиги за прозорою системою балів, що призначаються за той або інший подвиг. Ця система повинна передбачати підвищуючий або понижуючий коефіцієнт за дії, що найбільше відповідають оборонній стратегії війська у певний момент. Це стимулюватиме військовослужбовців виконувати завдання, що є найбільш нагальними на певний момент часу.

6. Додаткові заохочення. Держава разом з військовими нагородами повинна надавати військовослужбовцям грошові премії та додаткові відпустки. Це істотно підвищить цінність військових нагород і прагнення бійців їх отримати. Нагорода, що супроводжується фінансовим заохоченням і можливістю відпочинку, неодмінно матиме більшу вагу.

Перемога потребує комплексних інноваційних рішень – як технологічних, так і рішень, пов'язаних з мотивацією особового складу армії. І реформа системи нагородження військовослужбовців повинна стати важливим кроком для підвищення мотивації бійців. Той, хто створить справедливу й ефективну систему надання бойових нагород, отримає суттєву перевагу на полі бою. Тож це питання варте пильної уваги держави (https://lb.ua/blog/pavlo_kalenychenko/603339_viyskovi_nagorodi_yak_reformuvati.html). – 2024. – 14.03).

Блог на сайті «Українська правда»

Про автора: Гюндуз Мамедов, кандидат юридичних наук, заступник Генпрокурора України у 2019-2021 рр.

Нова "Зброя" для Української армії – юридична

Чому міжнародне гуманітарне право має впроваджуватися в ЗСУ

Майже півтора року в складі командування Сил територіальної оборони Збройних сил України діяла Робоча група щодо виконання норм міжнародного гуманітарного права (МГП) та надання правових послуг. За цей час на її базі вдалося реалізувати чимало проєктів, які потребують масштабування на рівень Збройних сил України.

Ідея створення Робочої групи зароджувалася з перших буремних днів повномасштабної російської агресії. А викристалізувалася в перші дні деокупації Київщини, коли став остаточно зрозумілим масштаб скоєних російською армією міжнародних злочинів і те, що докази не мають бути втрачені. І саме ЗСУ були першим контактом для постраждалих, тож, окрім безпекових викликів і відсічі агресору, забезпечували збереження доказів, що сприятимуть майбутньому правосуддю.

Саме тому на базі Сил територіальної оборони, які й відіграли одну з ключових ролей у звільненні територій, сформувалася профільна Робоча група, що фокусувалася на впровадженні виконання норм міжнародного гуманітарного права та суміжних завданнях. Фактично основною метою робочої групи була зміна ставлення та підходів до застосування норм МГП. Адже саме це має стати фундаментом подальшої трансформації українських Збройних сил у ефективний та дієвий механізм захисту країни, що відповідає стандартам цивілізованого світу. Бо ж міжнародне гуманітарне право не даремно називають правом війни. Це, по суті, про правила ведення війни. Правила, які є продуктом розвитку цивілізації й дають нам змогу бути частиною цивілізованого світу. Правила, які нагадують нам про гуманність навіть у такі страшні часи й не дозволяють поводитися, як російська армія. Правила, які, з одного боку, захищають цивільних, поранених і військовополонених (які є захищеними категоріями), а з іншого – і самих військових від скоєння злочинів, а отже, стають превентивним інструментом.

До роботи були долучені спеціалісти з національного та міжнародного права, юристи, адвокати, прокурори, які, мобілізувавшись до ЗСУ, застосували свій цивільний досвід для адаптації Сил ТрО до роботи з правом війни.

Для реалізації зазначеної мети було обрано низку інструментів:

- власне, забезпечення дотримання норм міжнародного гуманітарного права (права збройних конфліктів) у Силах ТрО ЗС України;
- запровадження механізму збору даних (збереження доказів) із поля бою щодо фактів порушення норм МГП та прав людини;

- впровадження механізму участі Сил ТрО ЗС України в наданні безоплатної правничої допомоги на виконання Закону України «Про основи національного спротиву»;

- розроблення та впровадження вітчизняної моделі залучення ЗСУ до заходів держави з охорони та захисту культурної спадщини та культурних цінностей під час збройного конфлікту.

Саме це стало ключовим фокусом робочої групи.

Детальніше хотілося б зупинитися на впровадженні норм МГП, адже це – найамбітніше завдання, тоді як інші слугують інструментами для його виконання.

Навіщо загалом це потрібно? Насамперед маємо розуміти, що самі норми та приписи МГП є продуктом XIX-XX століть і наслідком масштабних воєн, які мали традиційний конвенційний характер. Тобто в окремих випадках вони є архаїчними й не адаптованими під реалії сучасної війни XXI століття. А за більш як 150 років війни справді змінилися. Нині ми маємо справу з війнами повного спектру, гібридними, інформаційними, з новими типами озброєння, як-от безпілотники. І все це – не лише про опанування нових типів зброї, а й про юридичні аспекти. Відповідно, й про нарощування тих самих «нових» для армії функцій.

Окрім того, ефективно впровадження міжнародного гуманітарного права в армії важливе для запобігання скоєнню міжнародних злочинів. Простими словами, бачачи й фіксуючи злочини, скоєні противником, наші солдати розуміють, що цього робити не можна, адже це передбачає кримінальну відповідальність. Тобто по суті, навчаючи наших солдатів, ми ще й захищаємо їх. Адже історія знає чимало випадків, коли солдатів, які вважалися героями на батьківщині, судили за міжнародні злочини – наприклад у Хорватії. Ми не маємо права допустити такого.

Ще один важливий момент: дотримання норм права збройних конфліктів – частина міжнародних зобов'язань України й умова надання нам країнами-партнерами донорської й технічної допомоги, сучасних зразків

озброєння та боєприпасів, підтримка та посилення міжнародного санкційного тиску на державу-агресорку.

Не забуваймо і про стратегічну важливість, яка полягає в підтримці принципів світової архітектури безпеки та міжнародної системи правового порядку, сформованих після Другої світової війни, та сприянні досягненню у стислі строки достатньої взаємосумісності ЗС України та інших складників сектору безпеки та оборони з відповідними структурами держав-членів НАТО, європейській та євроатлантичній інтеграції України.

За час свого існування Робоча група дослідила стан виконання Інструкції з МГП, провела навчання з МГП для 770 військовослужбовців, розробила інформаційні, навчальні та методичні матеріали з МГП, налагодила взаємодію між різними структурними підрозділами в частині реалізації Інструкції з МГП, частково виконала вимоги цієї Інструкції щодо маркування захищених об'єктів тощо. В підсумку можемо дійти висновку, що впровадження МГП має бути частиною процесу ухвалення рішення. Який своєю чергою являє собою модель планування, що охоплює такі етапи: отримання завдання, оцінка обстановки, розроблення варіантів способів дій, аналіз варіантів способів дій, порівняння варіантів способів дій, затвердження обраного варіанту, підготовка наказів. На кожному з цих етапів має бути враховано такий показник, як відповідність нормам МГП.

Робоча група за час своєї діяльності виявила певні проблеми, що потребують вирішення:

- завдання щодо побудови та підтримки процесів імплементації норм МГП у ЗСУ розподілені між різними структурними підрозділами, що ускладнює процес синхронізації та налагодження дієвої моделі виконання особовим складом;

- для наявних викликів є потреба у спеціальних знаннях та експертизі, яка в попередні періоди не визначалась як пріоритетна в армії;

- військовослужбовці різних структурних підрозділів не підготовлені, не володіють достатніми знаннями з МГП;

- нагальним є питання впровадження двох окремих спеціальностей – юрисконсульта з поточної діяльності та планування ведення бойових дій (операційний юрист) із відповідною зміною нормативно-правової бази та підготовкою фахівців;

- необхідно організувати системний моніторинг порушень норм МГП.

То хто ж відповідає за дотримання МГП під час планування? Згідно з Інструкцією з МГП, в умовах збройного конфлікту під час планування операцій помічник командира з юридичних питань виконує обов'язки юридичного радника командира щодо забезпечення дотримання норм міжнародного гуманітарного права, надає командиру консультації, поради та роз'яснення щодо обмежень на застосування сил і засобів. А військовослужбовці підрозділу цивільно-військового співробітництва забезпечують ситуаційну обізнаність щодо цивільної інфраструктури та об'єктів під захистом МГП, розташованих на підконтрольній частині території України. Також можна говорити про певну роль розвідки. Основними завданнями розвідки з урахуванням норм міжнародного гуманітарного права є добування достовірних розвідувальних даних щодо наявності, розташування й стану об'єктів, які перебувають під захистом міжнародного гуманітарного права на території, підконтрольній РФ, ступеня їх використання противником. Під час планування має враховуватися вся вищенаведена інформація, здійснюватися відповідні розрахунки, зокрема щодо недопущення негативних наслідків ведення бойових дій для цивільного середовища.

Отже, протягом періоду функціонування Робоча група здійснила комплексне дослідження стану застосування й виконання вимог Інструкції з МГП та інших національних і міжнародних нормативних актів у сфері права збройних конфліктів. І на основі цього ми дійшли низки важливих висновків щодо подальшого впровадження норм МГП.

Для того, щоб система працювала, необхідне комплексне розуміння завдань і пріоритетів на кожному з рівнів і етапів планування, а також постійна взаємодія.

Тоді можна буде говорити про реалізацію конкретних кроків, як-от: розроблення та впровадження методичних і навчальних матеріалів із питань застосування норм МГП; розроблення й імплементація навчальних програм із МГП для військовослужбовців різного рівня з акцентом саме на сфері їхньої відповідальності; здійснення польових виїздів для моніторингу стану дотримання МГП; розвиток інформаційних платформ (таких як «Дельта»); розроблення та впровадження алгоритму залучення й участі юрисконсульта з операційної діяльності військ (сил) на всіх етапах військового процесу ухвалення рішень під час планування бою у ЗС України за стандартами та критеріями НАТО тощо.

Саме виконання цих кроків здатне забезпечити функціонування сучасної української армії, яка поважає й виконує правові норми й цим суттєво відрізняється від армії РФ. Зроблено вже чимало, однак цей досвід необхідно масштабувати й постійно вдосконалювати, адже сучасні війни потребують адаптивності та гнучкості.

Матеріал опубліковано у «Дзеркалі тижня». Також доступна англomовна версія (<https://blogs.pravda.com.ua/authors/mamedov/65f431a5f190c/>). – 2024. – 15.03).

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Людмила Денісова, правозахисниця, очільниця Українського центру захисту прав людини

Згідно чинного законодавства, статус особи з інвалідністю внаслідок війни можуть отримати і військові, і цивільні особи.

Головна умова – щоб інвалідність настала внаслідок поранення, контузії, каліцтва або захворювання, одержаних під час безпосередньої участі у заходах, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією рф проти України.

Щодо військових: це всі військовослужбовці Збройних Сил України (у тому числі добровольці

Сил територіальної оборони), Нацгвардії, СБУ, Служби зовнішньої розвідки, Державної прикордонної служби України, поліцейські, рятувальники, представники інших військових формувань сил безпеки і оборони, а також добровольці у складі добровольчих формувань.

Що стосується цивільних осіб, то тут можуть бути визнані особами з інвалідністю внаслідок війни:

- працівники підприємств та організацій, яких залучали до участі в заходах із забезпечення національної безпеки й оборони;

- особи, залучені до конфіденційної співпраці з розвідувальними органами України,

- особи, які стали особами з інвалідністю внаслідок поранення, контузії, каліцтва або захворювання, одержаних від вибухових речовин, боєприпасів і військового озброєння або під час виконання робіт, пов'язаних з розмінуванням боєприпасів;

- особи, які стали особами з інвалідністю внаслідок поранення, контузії, каліцтва або захворювання, одержаних під час безпосередньої участі у заходах необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією РФ проти України.

Як отримати цей статус

Щоб отримати статус особи з інвалідністю внаслідок війни перше, що потрібно зробити, і військовим і цивільним, це пройти медико-соціальну експертну комісію (МСЕК) і отримати довідку про встановлення групи інвалідності.

Для наших Захисників та Захисниць у довідці МСЕК про групу інвалідності визначається причина інвалідності – як така, що пов'язана з захистом Батьківщини/виконанням обов'язків військової служби або проходженням військової служби.

Військовослужбовцям після проходження МСЕК та встановлення групи інвалідності для отримання статусу особи з інвалідністю внаслідок війни та відповідного посвідчення необхідно звернутися до органу соціального захисту населення за місцем реєстрації або проживання із письмовою заявою.

Складніша процедура для отримання статусу особи з інвалідністю внаслідок війни

встановлена для цивільних громадян, оскільки після проходження МСЕК вони ще мають встановити причинний зв'язок інвалідності з пораненням або підтвердити факт, що інвалідність настала внаслідок поранення, контузії або каліцтва, одержаних під час безпосередньої участі у заходах, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією РФ проти України,

Для цього їм необхідно звернутись до Міністерства у справах ветеранів України, при якому створені відповідні Міжвідомчі комісії, які і встановлюють ці факти.

Після отримання від Мінветеранів підтверджуючих довідок, цивільні особи можуть звертатися до органу соціального захисту населення за місцем реєстрації або проживання із письмовою заявою та необхідними документами для отримання статусу особи з інвалідністю внаслідок війни та відповідного посвідчення.

Після ухвалення рішення про надання статусу видається Посвідчення особи з інвалідністю внаслідок війни та нагрудний знак «Ветеран війни – особа з інвалідністю»

Це посвідчення підтверджує право на отримання пільг, передбачених законодавством.

Які пільги мають особи з інвалідністю внаслідок війни?

Для Захисників та Захисниць України та окремих категорій цивільних осіб, які отримали інвалідність внаслідок війни передбачено виплату одноразової грошової допомоги (ОГД).

Усі особи з інвалідністю внаслідок війни мають право на пенсію по інвалідності та щорічну разову грошову виплату до Дня Незалежності України.

Крім того, особи з інвалідністю внаслідок війни мають право на низку пільг та гарантій, зокрема:

– 100-процентну знижку за користування житлом (квартирна плата), комунальні послуги та паливо (пільги надаються пільговикам та членам сім'ї, які проживають разом з ними);

– безоплатний проїзд міським транспортом, та один раз на рік (туди і назад) залізничним,

водним, повітряним або міжміським автомобільним транспортом;

– на пільгове лікування, реабілітацію, протезування та оздоровлення.

Якщо особа з інвалідністю внаслідок війни працює, то може скористатися пільгами у сфері праці, зокрема це:

– оплата лікарняного в розмірі 100 процентів середньої заробітної плати незалежно від стажу роботи;

– використання чергової щорічної відпустки у зручний для них час;

– одержання додаткової відпустки із збереженням заробітної плати строком 14 календарних днів на рік.

Особи з інвалідністю внаслідок війни мають право на позачергове забезпечення житлом у разі, якщо є потреба у поліпшенні житлових умов.

Також передбачені пільги в освітній сфері, як для осіб з інвалідністю внаслідок війни, так і для їхніх дітей, а саме – право на державну цільову підтримку для здобуття професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти у державних та комунальних закладах освіти (https://censor.net/ua/blogs/3476363/sotsalniyi_zahist_ta_derjavn_garant_dlya_osb_z_nvaldnstyu_vnasldok_vyini). – 2024. – 01.03).

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Громадянська мережа ОПОРА

Що означають безпекові угоди для України?

12 липня 2023 року на саміті НАТО у Вільнюсі країни “Групи семи” (США, Велика Британія, Канада, Франція, Німеччина, Італія, Японія) погодили рамковий документ про гарантії безпеки для України. Він отримав назву “Спільна декларація про підтримку України”, і до нього згодом приєдналися ще 25 країн.

Згодом Україна розпочала переговори про практичні безпекові домовленості з державами, які підписали декларацію. У результаті з Великою Британією, Німеччиною, Францією,

Данією, Італією. Канадою і Нідерландами були укладені двосторонні угоди в сфері безпеки й довготривалої підтримки.

Всі угоди структурно і змістовно схожі. Попри українські очікування, вони не містять “гарантій безпеки” як таких – у них ідеться переважно про співпрацю, допомогу і зобов’язання у сфері безпеки. Втім, варто усвідомлювати, що єдиний шлях отримати зобов’язання про колективний захист – це стати членом НАТО.

Однак і применшувати значення цих документів теж не слід. Вони мають всеосяжний характер та не є заміником наших євроатлантичних прагнень про що чітко зазначено в самих угодах. Безпекова співпраця стане для України додатковим дороговказом до членства в Альянсі й оперативної сумісності Сил оборони з євроатлантичними партнерами.

Угоди передбачають надання Україні всебічної допомоги для захисту і відновлення територіальної цілісності протягом усього строку їх дії, тобто 10 років. У 2024 році Німеччина надасть військової допомоги на загальну суму понад 7 млрд євро, Сполучене Королівство – 2,5 млрд фунтів стерлінгів, Франція – до 3 млрд євро, Данія – щонайменше 1,8 млрд євро, Канада – 3,02 млрд канадських доларів, Нідерланди – 2 млрд євро. Італія ж зобов’язалася зберегти військовою підтримку на рівні минулих двох років, що становила 8 пакетів військової допомоги. Сукупно країни задекларували надати у поточному році 19 млрд євро на військовою підтримку. Винятком стала Італія, яка визначатиме суми шляхом консультацій відповідно до поточних потреб України.

Також багато уваги в угодах приділено взаємодії оборонних підприємств, співпраці у сфері розвідки, тренуванню українських солдатів, підтримці реформ у секторі безпеки й оборони. Наші партнери чітко визначили пріоритетні сфери двосторонньої співпраці, закріпивши конкретні компоненти безпекових зобов’язань.

Крім того, в угодах закріплені невійськові блоки – економічне співробітництво, залучення інвестицій, інклюзивна децентралізована

відбудова, створення міжнародного механізму компенсацій за завдану росіянами шкоду, продовження санкційного тиску на Росію, підтримка українського мирного плану тощо.

Важливою складовою угоди стало передбачення механізму екстрених консультацій у разі можливої майбутньої збройної російської агресії. Він може застосовуватися на вимогу будь-кого з учасників угоди протягом 24 годин для визначення заходів, необхідних для протидії чи стримування агресії.

Безсумнівно, не варто проводити паралелі між безпековими угодами і Будапештським меморандумом, де було розмито вказано на примарні “військові запевнення”, що зрештою призвело до нападу одного з “гарантів безпеки” на нашу країну. Нині партнери зобов’язались у разі повторного нападу Росії швидко надати Україні військовою й економічну допомогу, зокрема сучасну військовою техніку, з подальшими консультаціями щодо потреб нашої країни в процесі самооборони.

Цей цикл безпекових угод підтвердив наявний рівень двосторонньої співпраці в сфері оборони й економіки. Важливим моментом стала формалізація домовленостей: Україні більше не доведеться домовлятися про військовою підтримку через численні двосторонні переговори або на міжнародних майданчиках.

Втім, варто підкреслити й деякі потенційно ризикові моменти. Відповідно до документів, дія угод може бути припинена будь-яким учасником у будь-який час – про це лише потрібно попередити щонайменше за шість місяців. Такі формулювання створюють ризики денонсації угод у разі, якщо до влади в цій країні прийдуть політичні сили, які не підтримують Україну.

Разом з тим, обсяги військової допомоги непрогнозовані і будуть прямо залежати від рішень парламентів та урядів. Так, у німецькому варіанті зазначено, що національні бюджетні асигнування вимагають чіткого дозволу Бундестагу, натомість основою для військової підтримки Данії слугуватиме Фонд підтримки України. Італія ж прописала, що витрати, пов’язані з виконанням Угоди, будуть

покриватися Учасниками відповідно до їхніх бюджетних можливостей.

З цього, скоріше за все, випливає затягування підписання угоди з США, оскільки на тлі відсутньої підтримки військового фінансування України в Конгресі неможливо задекларувати чіткі суми навіть на поточний рік.

Експерти наголошують, що найбільш ефективним, хоч і складнішим для реалізації, став би механізм ратифікації цих угод в парламентах країн-партнерів. Відсутність ратифікації жодним чином не впливає на легітимність документів – підписані міждержавні угоди є зобов'язуючими. Однак навіть юридично обов'язковий договір без ратифікації може мати більше невизначеності у його подальшому виконанні, насамперед через залежність асигнувань коштів від парламентів. Утім, в умовах нинішнього політичного ландшафту й відсутності єдності наших партнерів щодо ратифікації це малоімовірно.

Крім того, українські аналітики підкреслюють, що в документах немає однакості в стратегічно важливих для України моментах, зокрема щодо вступу до НАТО. Приміром, Німеччина більш поверхнево прописала своє бачення нашого євроатлантичного прагнення, але, на відміну від Великої Британії, вона була сміливішою в декларуванні забезпечення відповідальності російських злочинців. Водночас Нідерланди закріпили бажання розмістити в Гаазі майбутній спеціальний трибунал щодо злочину агресії, а Франція хоче розвивати військовий потенціал України без шкоди для власної позиції в контексті агресивної російської війни.

Врешті, попри деякі недоліки, підписані угоди справді стратегічно важливі. Західні політики називають їх без перебільшення історичним кроком. Не дивно, що Росії лишається тільки вкотре погрожувати, адже кремлівський наратив про втому Заходу від України тріщить по швах (https://censor.net/ua/blogs/3476700/scho_oznachayut_bezpekov_ugodi_dlya_ukrani). – 2024. – 04.03).

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Ольга Сидій, громадська діячка

Правозахисники та виробники зброї вимагають декриміналізувати неліцензійне виробництво та зберігання зброї для самозахисту

У День Добровольця ми оглядаємося на два роки повномасштабного вторгнення, десятилітню війну з одвічним ворогом. Ми згадуємо подвиги побратимів, які віддали життя у боротьбі, жовтий скотч для ідентифікації “свій-чужий”, коктейлі Молотова, які готували в центрі столиці та навчали інших, зброю з вантажівок для всіх охочих захищати Київ-фортецю та багато інших моментів становлення та розвитку добровольчого руху.

Сьогодні ворог накопичив численні ресурси та намагається просунутися якнайдалше. Народний опір, який дав по зубах окупанту два роки тому, беззахисний перед загрозою позбавлення волі за зберігання зброї. Або ж за виробництво боєприпасів, чим займаються небайдужі волонтери, щоб підтримати військо в умовах нестачі озброєння.

За два роки повномасштабного вторгнення питання реалізації права на самозахист досі залишається невирішеним. А за мирне володіння зброєю самозахисту на громадян може чекати кримінальне переслідування.

Відповідно до запиту суспільства у ВРУ вже представлено проєкт закону (№11073 від 11.03.2024) щодо забезпечення єдності норм в реалізації права на самозахист та декриміналізації виробництва зброї.

Проєкт закону щодо забезпечення єдності норм в реалізації права на самозахист та декриміналізації виробництва зброї представили на пресконференції «Самозахист не злочин». У заході взяли участь народні депутати Олександра Устінова та Андрій Шараскін, правоохисники Микола Ореховський та Віталій Коломієць, представники виробника озброєння Ярослав та Ігор “Гарік”.

Реалізація права на самозахист сьогодні може призвести до позбавлення волі до

7 років. Замість ув'язнення за володіння пістолетом чи збором вдома FPV-дрона для ЗСУ без ліцензії ініціатори законопроекту пропонують встановлення адміністративної відповідальності. Тож власники зброї муситимуть сплатити штраф від 50 до 150 неоподаткованих мінімумів доходів громадян (960 – 2280 грн), а виробники – від 17 тисяч гривень до 34 тисяч гривень з конфіскацією предметів правопорушення та доходів від діяльності.

Ініціаторка законопроекту Олександра Устінова, членкиня Комітету ВРУ з питань правоохоронної діяльності, переконана, що наявність у громадянина зброї або виробництво її вдома для наших військових не має вважатися тяжким злочином:

“Українці мають право на самозахист, єдині хто хочуть, щоб ми його не мали та були демілітаризовані – це росіяни. Основний посил ворога: українці мають бути беззахисними, обеззброєними й так їх легше буде завоювати. Ненормально, що у 22-му році ми самі роздавали людям зброю, а тепер фактично хочемо саджати їх у в'язниці за те, що вони хочуть захистити себе та свою родину. Також неприпустимо, що сьогодні будь-який виробник зброї крім того, що має отримати дві ліцензії, він може ще й отримати вирок до 7 років. Якщо це організована група людей, яка виробляє вдома FPV дрони, їм загрожує до 12 років за те, що допомагають нашим військовим”.

“Законопроект створить умови для самостійності нашої держави у виробництві боєприпасів і не дозволить карати військових. Військовослужбовці сьогодні перші, хто підтримує відповідні зміни. Адже після досягнення успіхів в нашій обороні, першими об'єктами для показників поліції будуть військові, тобто люди з доступом до зброї. Людина може без злого наміру забути викласти з автомобіля кілька боєприпасів і вона буде затримана, оформлене кримінальне провадження від 3 до 7 років. Стаття 263-1 Кримінального Кодексу була введена за часів Януковича. Більше ніж 5000 таких кримінальних проваджень – це величезні витрати держави,

ресурс на розслідування, прокуратуру, слідчі дії поліції чи СБУ, навантаження суддів. Натомість ефективніше було б задіяти ці ресурси на документування воєнних злочинів Росії.” – ділиться керівник благодійного фонду Glory UA та ініціатор петиції щодо усунення перешкод виробництву боєприпасів для ЗСУ Микола Ореховський.

На думку авторів та ініціаторів законопроекту, розслідування володіння зброєю та її неліцензоване виробництво не забезпечують правоохоронної функції, оскільки завжди здійснюються формально, без встановлення злочинного наміру виробництва або поводження зі зброєю. Крім цього, вони дублюються в Кодексі України про адміністративні правопорушення (ст. 164 і 190). Їх виключення з Кримінального Кодексу не призведе до безкарності за поводження зі зброєю (для цього Кодекс передбачає інші статті – ст. 201, 262, 410 та інші).

“Держава не має права забирати в людей право на самозахист. Початок вторгнення показав, що першими на захисті були громадяни – власники зброї. Вони стали пліч-о-пліч з військовими та захищали столицю та прикордонні території. Декриміналізація виробництва озброєння дасть змогу підприємцям збільшити масштаби та географію діяльності та більш ефективно підтримувати військових необхідними боєприпасами. В умовах зменшення допомоги Заходу та хиткої позиції наших партнерів Україна повинна нарощувати власні оборонні спроможності.” – переконаний представник волонтерської групи з виробництва боєприпасів для FPV дронів Ігор “Гарік”.

Законопроект про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України щодо забезпечення єдності норм в реалізації права на самозахист та декриміналізації виробництва зброї вже направлено на розгляд Комітету з питань правоохоронної діяльності (https://censor.net/ua/blogs/3478584/pravozahysnyky_ta_vyrobnyky_zbroyi_vymagayut_dekryminalizuvaty_nelitsenziyine_vyrobnystvo_a_zberigannya). – 2024. – 14.03).

Блог на сайті «Судово-юридична газета»

Про автора: Оксана Русецька, голова Асоціації приватних виконавців України, спеціально для «Судово-юридичної газети»

Мобілізація військовозобов'язаних виконавців матиме руйнівні наслідки для всієї системи примусового виконання рішень

Мобілізація виконавців матиме руйнівні наслідки для всієї системи примусового виконання рішень, адже йдеться про сотні тисяч рішень судів, які не зможуть бути пред'явлені до виконання, та відкритих виконавчих проваджень, які фактично перестануть виконуватися.

Верховною Радою України 7 лютого 2024 року у першому читанні прийнято проєкт Закону №10449 від 30.01.2024 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо окремих питань проходження військової служби, мобілізації та військового обліку» (далі – законопроєкт).

Законопроєктом, зокрема, передбачається внесення змін до Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію». В статті 23 Закону пропонується доповнити перелік військовозобов'язаних, які не підлягають призову на військову службу під час мобілізації, наступною категорією: «судді, судді Конституційного Суду України, члени Вищої ради правосуддя, члени Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Голова Служби дисциплінарних інспекторів Вищої ради правосуддя, його заступник, дисциплінарні інспектори Вищої ради правосуддя».

Водночас, змінами до статті 25 Закону передбачено поширення бронювання на військовозобов'язаних, які працюють або проходять службу, зокрема, «в Національній поліції України, Національному антикорупційному бюро України, Державному бюро розслідувань, органах прокуратури, Бюро економічної безпеки України, Державній службі України з надзвичайних ситуацій, Службі судової охорони, в судах, інших державних органах та установах системи правосуддя та

органах досудового розслідування, патронатних службах».

Асоціація приватних виконавців України звернулась до відповідних комітетів Верховної Ради України та народних депутатів з тим, що вважає запропоновані законопроєктом доповнення до статей 23 і 25 Закону цілком зрозумілими і обґрунтованими, адже повноцінне і дієве функціонування системи правосуддя є запорукою дотримання державою статті 55 Конституції України, згідно якої права і свободи людини і громадянина захищаються судом, а також кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб.

Разом з тим, запропоновані законопроєктом зміни до статей 23 і 25 Закону, на нашу думку, не є логічно завершеними і послідовними.

Адже поряд з іншими державними органами і установами системи правосуддя цілком закономірно та необхідно включити органи та осіб, які здійснюють виконання судових рішень і рішень інших органів (відповідно до статті 1 Закону України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів», це органи державної виконавчої служби та у визначених Законом України «Про виконавче провадження» випадках – приватні виконавці), поширивши таким чином відстрочку від призову та/або бронювання на військовозобов'язаних – державних і приватних виконавців.

Адже примусове виконання судових рішень є завершальною і невід'ємною стадією правосуддя, і будь яке ухвалене судом рішення державної ваги. І саме на стадії примусового виконання рішень відбувається реальне відновлення порушених прав як фізичних, так і юридичних осіб, або ж компенсація понесеної шкоди чи збитків.

Більше того, Конституція України (стаття 1291) чітко визначає, що судові рішення є обов'язковим до виконання, а держава забезпечує виконання судового рішення у визначеному законом порядку. Держава зобов'язана організувати систему виконання

судових рішень, яка буде ефективною як за законодавством, так і на практиці (рішення ЄСПЛ у справі «Фуклев проти України»). Саме на державу покладається обов'язок вжиття у межах її компетенції усіх необхідних кроків для того, щоб виконати остаточне рішення суду та, діючи таким чином, забезпечити ефективне залучення усього її апарату. Не зробивши цього, держава не виконає вимоги, що містяться у пункті 1 статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р.

Сама природа виконавчого провадження вимагає оперативності. Невиконання судових рішень негативно впливає на авторитет судової влади, оскільки в ньому разі не досягається кінцева мета правосуддя – захист інтересів громадян і реальне поновлення їхніх порушених прав. Виконання рішення, ухваленого тим чи іншим судом, потрібно розглядати як невід'ємну складову судового розгляду, як цього вимагає положення статті 6 Конвенції, у якому йдеться про необхідність забезпечення справедливого судового процесу (рішення ЄСПЛ у справі, «Горнсбі проти Греції»).

Протягом 2021-2023 років приватними та державними виконавцями, фактично виконано 5,1 млн виконавчих документів та стягнуто 55,1 млрд грн., а також забезпечено стягнення до бюджету коштів в сумі 13,9 млрд грн.

При цьому на кінець 2023 року на виконанні державних і приватних виконавців перебувало виконавчих проваджень на суму 485,3 млрд грн., що становить 9,3 % ВВП України за 2022 рік. При цьому звертаємо увагу, що середнє навантаження на 1 державного виконавця у 2023 році складало 1569 виконавчих документів. а один приватний виконавець в середньому виконував 1882 виконавчих провадження.

Щодо кількості виконавців, то станом на поточну дату в Україні здійснюють діяльність 335 приватних виконавців, з яких потенційно підлягають мобілізації 179 осіб – тобто більше половини всієї спільноти де гендерна складова професії 70/30 на користь чоловіків.

Щодо підготовки спеціалістів, які б могли замінити виконавців, хочу звернути Вашу увагу на те, що підготовка приватного виконавця, як фахівця, уповноваженого державою

здійснювати діяльність з примусового виконання рішень, потребує чимало часу та ресурсів. Адже статтею 18 Закону України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» встановлено досить високі кваліфікаційні вимоги до приватного виконавця: вища юридична освіта не нижче другого рівня, стаж роботи у галузі права після отримання відповідного диплома не менше двох років та успішно складений кваліфікаційний іспит. Таким чином, мінімальний термін для підготовки одного приватного виконавця становить 7-8 років.

Крім того, приватні виконавці, як суб'єкти незалежної професійної діяльності, залучаючи найманих працівників (помічників і діловодів), створюють сотні робочих місць, як роботодавці сплачують заробітну платню і відповідні податки до державного бюджету.

Народними депутатами України внесені до Законопроекту відповідні поправки до другого читання, якими пропонується доповнити прийнятий в першому читанні текст статей, в тому числі п.2 ст.25 викласти в такій редакції: «в Національній поліції України, Національному антикорупційному бюро України, Державному бюро розслідувань, органах прокуратури, Бюро економічної безпеки України, Національному агентстві України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, Державній службі України з надзвичайних ситуацій, Службі судової охорони, в судах, інших державних органах та установах системи правосуддя та органах досудового розслідування, в органах державної влади, інших державних органах, в органах місцевого самоврядування, органах державної виконавчої служби та приватні виконавці, патронатних службах за виключенням військовозобов'язаних, зазначених у пункті 1 цієї частини»

Необхідність бронювання приватних виконавців обумовлюється також регіональним наповненням представників професії, які доводять, що мобілізація військовозобов'язаних виконавців матиме руйнівні наслідки для всієї системи примусового виконання рішень:

З наведеного графіку видно, що в професії приватних виконавців здійснюють діяльність переважна більшість військовозобов'язаних чоловіків, а в деяких виконавчих округах (Волинський, Донецький, Закарпатський, Івано-Франківський, Тернопільський, Херсонський, Хмельницький, Чернівецький), виключно чоловіки.

З наведеного графіку вбачається, що у разі відсутності бронювання виконавців та зупинення діяльності військовозобов'язаних приватних виконавців у зв'язку з призовом на військову службу, передати виконавчі провадження з виконання судових рішень на виконання іншому виконавцю НЕ виявляється неможливим.

З наведеного графіку видно, що на виконанні у військовозобов'язаних виконавців перебувають на виконанні, станом на 01 січня 2024 року – 445 018 (чотириста сорок п'ять тисяч вісімнадцять) виконавчих проваджень, кількість яких, з кожним днем збільшується та які потенційно можуть залишитись без виконання, у зв'язку з фактичною відсутністю виконавців, які могли б заміщувати мобілізованих колег.

Забезпечення ефективного примусового виконання рішень для України має важливе значення як на національному рівні, так і щодо відповідності нашої країни критеріям, необхідним для майбутнього вступу до Європейського Союзу.

Так, наприклад, у Державній антикорупційній програмі на 2023-2025 роки, затвердженій постановою Кабінету Міністрів України від 4 березня 2023 р. № 220, окремо наголошується на недостатньо ефективному виконанні судових рішень та підкреслюється необхідність його удосконалення (п. 2.1.4.4).

Адже невиконання судових рішень і відсутність захисту прав власності несе серйозні корупційні ризики та вкрай негативно впливає на економічне життя країни.

Виконання судових рішень є важливим також з огляду на перспективи вступу України до Європейського Союзу. Так, наприклад, в останньому Повідомленні Єврокомісії про політику розширення ЄС – 2023 року щодо України зазначено, зокрема, про необхідність

продовження реформування примусового виконання рішень:

«Уряд повинен відновити зусилля в цьому напрямку, наскільки це можливо в нинішніх умовах, оскільки дієва система забезпечення виконання судових рішень є не лише ключовим елементом ринкової економіки та верховенства права, але й необхідною передумовою для швидкого відновлення економіки».

Вважаю наведене зауваження Єврокомісії цілком слушним, адже дійсно саме ефективне примусове виконання рішень, а значить дієвий судовий захист прав інвесторів і, як наслідок, сприятливий інвестиційний клімат будуть визначальними чинниками в процесі післявоєнної реалізації Плану відновлення України, яка отримає багатомільярдні інвестиції та допомогу на відбудову інфраструктури, розвиток економіки, соціальної сфери тощо.

Таким чином, діяльність органів та осіб, що здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів (тобто органів державної виконавчої служби та приватних виконавців) є об'єктивно важливою для забезпечення виконання функцій держави, функціонування економіки та повноцінної реалізації конституційного права кожного на судовий захист.

При цьому виконавці, з огляду на їхню невелику кількість фактично не становлять значимого для оборони України мобілізаційного потенціалу.

Однак, мобілізація військовозобов'язаних виконавців матиме руйнівні наслідки для всієї системи примусового виконання рішень, адже йдеться про сотні тисяч рішень судів та інших органів, які не зможуть бути належним чином пред'явлені до виконання та відкритих виконавчих проваджень, які фактично перестануть виконуватися, а отже – відбудеться значне порушення законних прав та інтересів сторін виконавчого провадження – сотень тисяч громадян України та юридичних осіб та негативний вплив на авторитет судової влади в цілому (<https://sud.ua/uk/news/blog/295946-mobilizatsiya-voennoobyazannykh-ispolniteley-budet-imet-razrushitelnye-posledstviya-dlya-vsey-sistemy-prinuditelnogo-ispolneniya-resheniy>). – 2024. – 18.03).

**ГРОМАДСЬКА ДУМКА
ПРО ПРАВОТВОРЕННЯ
№ 05 (269) 2024**

Інформаційно-аналітичний бюлетень
на базі оперативних матеріалів
Додаток до журналу «Україна: події, факти, коментарі»
Ідентифікатор медіа R30-01101

Редактори:
А. Берегельська, Я. Маленко

Комп'ютерна верстка:
Н. Крапіва

Підп. до друку 25.03.2024
Формат 60x90/8. Обл.-вид. арк. 3,85.
Наклад 21 пр.

Видавець і виготовлювач
Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського
03039, м. Київ, Голосіївський просп., 3
siaz2014@ukr.net

Свідоцтво про внесення суб'єкта
видавничої справи до Державного реєстру видавців,
виготовлювачів і розповсюджувачів
видавничої продукції ДК № 7871 від 28.06.2023 р.